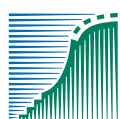
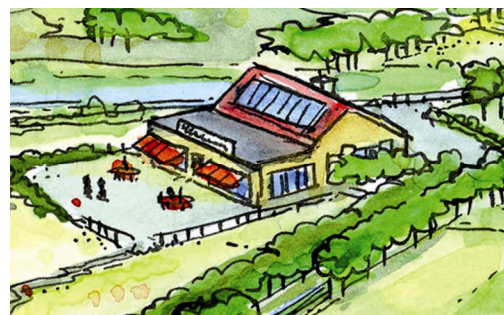
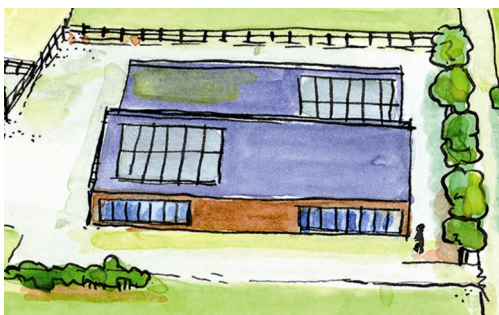
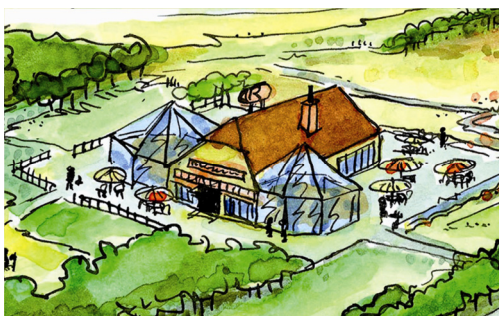
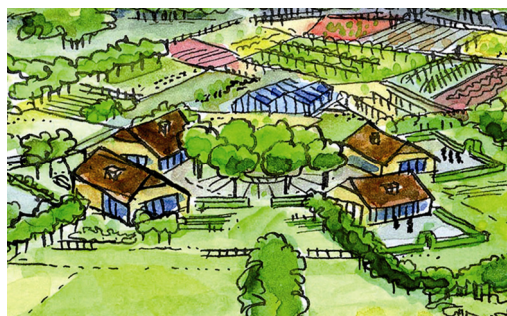

Kwaliteiten van zorglandgoederen

Jan Hassink, Marjolein Elings & Fokje Steenstra

Kwaliteiten van zorglandgoederen

Jan Hassink¹, Marjolein Elings¹ & Fokje Steenstra²

¹ Plant Research International B.V.

² Animal Sciences Group

© 2007 Wageningen, Plant Research International B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Plant Research International B.V.

Exemplaren van dit rapport kunnen bij de (eerste) auteur worden besteld. Bij toezending wordt een factuur toegevoegd; de kosten (incl. verzend- en administratiekosten) bedragen € 15 per exemplaar.

De financier van het uitgevoerde onderzoek is het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Plant Research International B.V.

Adres : Droevendaalsesteeg 1, Wageningen
: Postbus 16, 6700 AA Wageningen
Tel. : 0317 - 47 70 00
Fax : 0317 - 41 80 94
E-mail : info.pri@wur.nl
Internet : www.pri.wur.nl

Inhoudsopgave

	pagina
1. Inleiding	1
1.1 Van Zorgboerderij naar Zorglandgoed	1
1.2 Doel en vraagstelling van het onderzoek	1
1.3 Opzet en aanpak van het onderzoek	2
2. Literatuuronderzoek: kwaliteiten en mogelijke effecten van werken en verblijven in het groen	3
2.1 Kwaliteiten en mogelijke effecten van de groene omgeving	3
2.2 Kwaliteiten en mogelijke effecten van een zorgboerderij	3
2.3 Centrale elementen uit de theorieën en inzichten over gezondheid	5
2.3.1 Hoe past dit bij de eigenschappen van een zorglandgoed	6
3. Eisen die verschillende doelgroepen aan een zorglandgoed stellen	9
3.1 Algemene uitgangspunten	9
3.2 Mogelijke meerwaarden van een zorglandgoed in vergelijking met reguliere zorg	10
3.2.1 Doelgroep jeugd	10
3.2.2 Doelgroep psychiatrie en/of verslavingszorg	14
3.2.3 Doelgroep ouderen	17
3.3 Community care: zo gewoon mogelijk leven door samenwerking en integratie	19
4. Ideeën voor de opzet en inrichting van een zorglandgoed	23
4.1 Kwaliteiten van verschillende werkgebieden	23
4.2 Gebruik maken van de verschillen tussen werkgebieden	24
4.3 Potentie zorglandgoed waarmaken	27
4.4 Visualisatie van de ideeën	28
5. Aanbevelingen	31
6. Literatuur	33
Bijlage I. Eisen landgoed	1 p.
Bijlage II. Visie op jeugdzorg op de zorgboerderij	1 p.
Bijlage III. Karakterisering van verschillende werkgebieden die op een zorglandgoed een plek kunnen krijgen	12 pp.
Bijlage IV. Lijst van personen die geïnterviewd zijn	1 p.

1. Inleiding

1.1 Van Zorgboerderij naar Zorglandgoed

Het aantal zorgboerderijen is de laatste jaren snel toegenomen. Landbouw en zorg is een heel diverse sector. Boerderijen verschillen in agrarisch bedrijfstype (melkveehouderij, overige graasdierhouderij, tuinbouw, gemengd bedrijf, akkerbouw, intensieve veehouderij), er is een grote diversiteit in doelgroepen (mensen met een verstandelijke beperking, cliënten met psychische problematiek, (ex)-verslaafden, jongeren met een autistische stoornis, ouderen, dementerende ouderen, jeugdigen, mensen met burn out etc.) en in doelstellingen (rehabilitatie, reïntegratie, dagbesteding, behandeling, preventie, activering, wonen, leerwerktraject etc.). Daarnaast wordt er steeds meer gebruik gemaakt van groen binnen zorginstellingen. Bekende voorbeelden zijn de groenkamers voor ouderen en de healing gardens voor diverse doelgroepen.

Een nieuw fenomeen zijn de zorglandgoederen. Het groen, de natuur en (eventuele) agrarische, ambachtelijke, educatieve of recreatieve bedrijvigheden staan ten dienste van de zorg. Dit is een andere opzet dan een zorgboerderij waar de agrarische functie in principe de hoofdfunctie is en zorg meestal een neventak. Het richt zich op dezelfde doelgroepen; vaak groepen die in de samenleving buiten de boot vallen en waar 'groen' ondersteunend is aan de zorgdoelstelling. (Gezondheidsraad en RMNO, 2004). Het concept zorglandgoed zoals dat Dienst Landelijk Gebied voor ogen staat, heeft veel kenmerken van een traditioneel landgoed. Het is een aaneengesloten gebied van minstens 5 hectare. Het landhuis op het landgoed dient allure en uniciteit te hebben. Op het landgoed kunnen (zorg)boeren en natuurbeheerders aanwezig zijn die naast beheer van de gronden en natuur ook zorg bieden aan de bewoners en gebruikers van het zorglandgoed. Tevens zijn grote delen van het landgoed opengesteld voor extensief recreatief gebruik.

De Dienst Landelijk Gebied wil met verschillende partijen een aantal zorglandgoederen ontwikkelen. Deze nieuwe zorglandgoederen gaan een werk- en/of woonplek bieden aan verschillende doelgroepen. Om deze nieuwe zorglandgoederen succesvol en effectief te maken is het van belang kennis te hebben over de eisen die verschillende doelgroepen stellen aan de inrichting. Deze kennis over inrichtingseisen dient te worden gedestilleerd uit de ervaringen die zijn opgedaan met verschillende doelgroepen op zorgboerderijen en instellingen waar groen een rol speelt in het zorgconcept.

Ondanks dat er een diversiteit aan doelgroepen op zorgboerderijen en in het groen wordt opgevangen en begeleid, is er nog nauwelijks gekeken naar eisen en randvoorwaarden die specifieke doelgroepen met hun doelstellingen stellen aan de inrichting van de zorgboerderij en het groen in en buiten een zorginstelling.

Uit de praktijk is bekend dat doelgroepen hun eigen eisen stellen aan de inrichting van een zorgboerderij en groen. Zo zijn er grote verschillen tussen zorgboerderijen waar dementerende ouderen een dagbesteding vinden, leerwerk zorgboerderijen waar jongeren een plek vinden of zorgboerderijen waar mensen met een psychiatrische stoornis voor behandeling komen. Er zijn ook grote verschillen t.a.v. de inrichting van groenprojecten binnen zorginstellingen voor verschillende doelgroepen.

Uit verschillende onderzoeken en praktijkervaringen zijn wel algemene richtlijnen te destilleren die voor verschillende doelgroepen gelden.

1.2 Doel en vraagstelling van het onderzoek

We willen een beschrijving geven van de inrichtingseisen die verschillende doelgroepen stellen aan een zorglandgoed. Daarnaast willen we helder maken waarin een zorglandgoed aanvullend kan zijn ten aanzien van reguliere voorzieningen in de zorgsector en wat de specifieke kwaliteiten van een zorglandgoed kunnen zijn.

1.3 Opzet en aanpak van het onderzoek

We hebben op verschillende manieren informatie verzameld.

- Door middel van literatuuronderzoek hebben we bestaande kennis en inzichten op gebied van zorglandbouw en groen en gezondheid bijeengebracht.
- Vervolgens hebben we interviews gehouden met vertegenwoordigers van zorginstellingen en met zorgboeren om aanvullende informatie te verkrijgen over de voorwaarden die verschillende doelgroepen stellen aan een landgoed.
- We hebben hen ook gevraagd waarin zorglandgoederen zich kunnen onderscheiden van reguliere voorzieningen in de zorg.
- We hebben interviews gehouden met werkbegeleiders op zorgboerderijen en ambachtelijke projecten om de specifieke kwaliteiten van verschillende werkgebieden te verhelderen.
- We hebben gebruik gemaakt van twee enquêtes, waarin aan zorgboeren is gevraagd wat de ervaringen zijn met het combineren van doelgroepen op de zorgboerderij (Zwartbol, 2005; Gorter, 2006).
- De belangrijkste uitkomsten zijn besproken op een expertmeeting met vertegenwoordigers van het project en de pilots Zorglandgoederen van DLG.

In Bijlage IV staat een overzicht van de mensen die geïnterviewd zijn.

2. Literatuuronderzoek: kwaliteiten en mogelijke effecten van werken en verblijven in het groen

2.1 Kwaliteiten en mogelijke effecten van de groene omgeving

We staan eerst stil bij de kwaliteiten van de groene omgeving. Deze kwaliteiten zijn in diverse studies beschreven. We kunnen een onderscheid maken tussen het verblijf in een groene omgeving en het actief bezig zijn in een groene omgeving. Het werken op een zorglandgoed, waarbij onder andere dieren en planten worden verzorgd is een voorbeeld van actief bezig zijn in het groen. Uit een inventarisatie van de Gezondheidsraad en de RMNO (2004) werd duidelijk dat het aannemelijk is dat verblijf in een groene omgeving bijdraagt aan sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Basiskwaliteiten die horen bij een groene omgeving zijn: rust, ruimte, stilte, een plek vol levendigheid en levensprocessen waar al je zintuigen geprikkeld worden. Een groene omgeving kan bijdragen aan herstel van stress, stimuleren tot beweging, vergemakkelijken van sociaal contact, mogelijkheden bieden voor persoonlijke groei en zingeving en bevorderen van de optimale ontwikkeling van kinderen (Gezondheidsraad & RMNO, 2004).

2.2 Kwaliteiten en mogelijke effecten van een zorgboerderij

Zorglandgoederen zijn een nieuw fenomeen. Daarom zijn er in de literatuur geen ervaringen over zorglandgoederen te vinden. Er is de laatste jaren wel veel geschreven over zorgboerderijen. De ervaringen op zorgboerderijen zijn behulpzaam bij het ontwikkelen van zorglandgoederen. De belangrijkste inzichten over de kwaliteiten en effecten van zorgboerderijen geven we hieronder weer.

Op een zorgboerderij ben je niet alleen in een groene omgeving, maar kun je ook planten en dieren verzorgen. In verschillende onderzoeken is deelnemers gevraagd wat ze kenmerkend vinden voor het werken op een zorgboerderij. Ze schetsen het volgende beeld:

Op een zorgboerderij verzorg je planten en dieren. Er zijn de basiskwaliteiten van een groene omgeving. Daarnaast zijn er zinvolle en diverse werkzaamheden. Veel werkzaamheden komen terug in vaste ritmes: het dagritme: de koeien die elke ochtend en avond gemolken worden; het seizoensritme: het zaaien in het voorjaar, het oogsten in de zomer en herfst en het snoeien in de herfst en winter, en het jaarritme: één maal per jaar kan er fruit worden geoogst en worden er lammetjes geboren. Je bent op de boerderij onderdeel van een sociale gemeenschap en hebt daarbinnen een gewaardeerde plek. Bovendien kom je er met andere mensen in contact zoals de dierenarts, de vertegenwoordigers en de klanten van de boerderijwinkel. De boer of tuinder is voor veel deelnemers een voorbeeldfiguur; het boegbeeld waarmee ze zich kunnen identificeren.

Vertegenwoordigers uit de landbouw en zorgsector noemen de volgende positieve kwaliteiten. De zorgboerderij is een levend organisme waarbij de verschillende werkzaamheden logisch met elkaar verbonden zijn. Het wordt voor iedereen duidelijk dat om een goede oogst te halen je eerst de grond bewerkt, dan gaat zaaien, het gewas verzorgt en het onkruid wiedt. Hierbij gebruik je de mest uit de veehouderij om de grond vruchtbaar te houden. De oogst verkoop je dan weer in de winkel. De processen en ritmes op de boerderij hebben een vanzelfsprekendheid waar je in mee kunt gaan zonder dat er veel georganiseerd of uitgelegd moet worden. Er is een diversiteit aan werkzaamheden in de tuinbouw, de veehouderij, in het huishouden, onderhoud van het terrein en het landschap en bij de verkoop van producten. Hierdoor kun je voor bijna iedereen wel een passende plek vinden. De diversiteit aan mensen die je op de zorgboerderij vaak aantreft, de dieren, de planten, de grond en alle levensprocessen maken de boerderij tot een levend organisme. Daarmee wordt de boerderij voor veel mensen tot een plek waar ze van gaan

houden. Tenslotte wordt opgemerkt dat een goede zorgboerderij, net als een ambachtelijke plek, drie basis-kwaliteiten heeft:

- bezielde ondernemerschap: daar worden mensen door geïnspireerd
- een cultuur van zorg voor elkaar: voor iedereen is er een gewaardeerde plek
- een product met inhoud: je maakt met z'n allen een kwaliteitsproduct (Hassink, 2006).

De praktijk laat zien dat de boerderij een gezondmakende omgeving kan zijn voor cliënten uit heel verschillende doelgroepen, zoals verslavingszorg, psychiatrie, verstandelijk gehandicaptenzorg, ouderenzorg en jeugdhulpverlening. Positieve effecten die worden genoemd bij verschillende doelgroepen zijn: meer zelfkennis, zelfwaardering, vaardigheden, tot rust komen, fysiek sterker worden, dag- en nachtritme opbouwen, nieuwe contacten opbouwen en integreren, zingeving ervaren, minder onrust en afname gebruik medicijnen (Ketelaars *et al.*, 2001; Cool, 2002; Elings, 2004; Elings *et al.*, 2005; Schols & Van der Schriek-van Meel, 2006). Voor cliënten uit het zorgcircuit is de sfeer een tegenhanger van de medische sfeer van een zorginstelling. Je bent er geen cliënt maar een medewerker, er wordt aangesloten bij je mogelijkheden in plaats van je beperkingen (Hassink & Ketelaars, 2002; Elings, 2004). Mensen met burn-out ervaren de gemoedelijke werksfeer op de boerderij en in het groen als een tegenhanger van de gewone werksituatie met competitie en werkdruk als kenmerken (Markvoort & Van der Schilden, 2004; Kieft & Hassink, 2004).

De kwaliteiten en mogelijke effecten van een groene omgeving en het actief omgaan met planten en dieren in een groene omgeving worden in de onderstaande figuur weergegeven.

Kwaliteiten	Mogelijke effecten	
• Kennis over voedselproductie • Zinvol werk • Divers werk • Samen aan het werk • Verzorgen • Fysiek werk	Gezonder eten Status/identiteit Zelfwaardering Zelfvertrouwen Sociale vaardigheden Betrokkenheid Fysieke gesteldheid	Actief omgaan met planten en dieren Verblijven in het groen
• Met anderen • Rust • Ruimte • Levensprocessen • Appèl op alle zintuigen	Inclusie Sociale contacten, Voorkomen isolement Herstel van stress Spiritualiteit Bewegen Sociale contacten Zingeving	

Schematisch overzicht van de mogelijke gunstige invloeden van het verblijf in een groene omgeving, en het actief omgaan met planten en dieren in het groen.

2.3 Centrale elementen uit de theorieën en inzichten over gezondheid

We schetsen hier de belangrijkste inzichten over kwaliteiten die de gezondheid bevorderen. Uit de beschrijving van sociaal-wetenschappelijke theorieën en inzichten kunnen we een aantal centrale elementen over ziekte, gezondheid en gezondheidsbevordering afleiden die van belang zijn voor de ontwikkeling van zorglandgoederen (Hassink, Ketelaars & Van der Linden, 2006). We zetten die als volgt op een rij.

In z'n algemeenheid geldt dat ziekte wordt voorkomen en gezondheid wordt bevorderd als aan drie basiswaarden is voldaan:

- het ervaren van veiligheid,
- het ervaren van uitdaging, en
- het ervaren van verbondenheid.

Het *ervaren van veiligheid* en zekerheid blijkt een basisbehoefte van mensen te zijn en het vormt een soort vertrekpunt van waaruit mensen in beweging durven te komen. In beweging komen is nodig als startpunt om aan genezing te gaan werken. Maar alleen maar veiligheid ervaren is niet voldoende.

Mensen hebben ook behoefte aan de keerzijde van de medaille: het *ervaren van uitdaging*. Er lijkt een inherente behoefte te bestaan aan uitdagingen om de eigen vermogens in te zetten en uit te breiden, om grenzen te verleggen, om in het nieuwe te stappen. De humanistische psychologen spreken van een inherente groeibehoeft. De orthopedagogen hebben het over 'exploitatiedrang'. Het bevredigen van die groeibehoeft zou bevorderlijk zijn voor de gezondheid. Het ervaren van veiligheid en uitdaging beïnvloedt elkaar. Want gevoelens van veiligheid en zekerheid zijn nodig om een uitdaging te durven aangaan. Als het aangaan van die uitdaging succesvol verloopt, ervaren mensen gevoelens van eigenwaarde en trots. Men put er ook nieuwe kracht uit. En dat leidt weer tot gevoelens van zekerheid.

Een derde centraal element in de theorieën is dat mensen er behoefte aan hebben om *verbondenheid te ervaren*. Daaronder valt zowel dat mensen in relatie willen zijn, niet alleen willen zijn, maar ook dat er behoefte is aan een band of intimiteit met een omgeving of activiteit. Die band of intimiteit maakt dat het als de moeite waarde voelt om zich ergens voor in te zetten, om betekenis te kunnen ervaren en om de dingen als zinvol te ervaren. Ook dat is weer bevorderlijk voor het ontwikkelen van motivatie om nieuwe uitdagingen te zoeken.

We stellen vast dat veiligheid, uitdaging en verbinding een drietal kernbegrippen zijn als het gaat om gezondheid en gezondheidsbevordering. Tegelijk leveren de sociaal-wetenschappelijke theorieën en benaderingen ook allerlei informatie over hoe de omgeving kan bijdragen tot het ervaren van veiligheid, uitdaging en verbondenheid. Een omgeving moet mensen een gevoel van veiligheid en zekerheid kunnen bieden maar moet ook uitdagend zijn (spannende of nieuwe situaties aanbieden, verantwoordelijkheid geven) en dusdanig aantrekkelijk, interessant en beheersbaar dat mensen zich er mee kunnen verbinden (een relatie met de omgeving kunnen en willen aangaan).

Verder is duidelijk, met name uit de kritische psychologie en de arbeidsrehabilitatie, dat het van belang is om cliënten zoveel mogelijk in een echte situatie, niet kunstmatig of laboratoriumachtig, te laten vertoeven. Dit zou vooral voor mensen met een verstandelijke beperking van belang kunnen zijn omdat zij vaak de cognitieve vaardigheden missen om het geleerde in een nieuwe situatie toe te passen. En voor mensen met psychiatrische problematiek is het van belang omdat zij vaak de sociale vaardigheden missen om in een nieuwe (werk)omgeving aansluiting te vinden. Dus niet 'oefenen op het droge' maar aan de slag gaan in de echte woon- of werkomgeving.

Tenslotte gaan de theorieën en benaderingen ook in op intermenselijke behoeften en het belang van duurzame relaties. Het gaat hier dus specifiek om de verbinding met andere mensen of ander levende wezens en de waarde van het zorgen voor een ander. Cruciaal voor een hulpzoekende is de zorgzame, aandachtige aanwezigheid van de ander. De hulpzoekende die zorg kan hebben voor andere levende wezens kan zich juist door die zorgactiviteiten ontplooiën.

2.3.1 Hoe past dit bij de eigenschappen van een zorglandgoed

De vraag is nu in hoeverre de eigenschappen van zorglandgoederen kunnen aansluiten bij de voorwaarden voor gezondheid, persoonlijke groei en ontwikkeling.

Mogelijkheden voor veiligheid

Een zorglandgoed biedt op meerdere manieren de mogelijkheid aan deelnemers om gevoelens van veiligheid te ervaren. Ten eerste geeft het ritme van de werkzaamheden structuur en overzicht. De seizoenen en de werkzaamheden geven het ritme van de dag en de week aan. Ten tweede is er volop ruimte om werkzaamheden te bieden die passen bij de mogelijkheden en vaardigheden van cliënten. Op een landgoed is veel verschillend werk te doen waardoor het meestal wel lukt om iets te vinden dat bij een deelnemer past zonder de persoon te overvragen. Ten derde beschikt een landgoed over verschillende werkomgevingen – binnen of buiten, alleen of gezamenlijk, rustig of rumoerig – en de fysieke ruimte om de anderen letterlijk te ontvluchten als dat even nodig is en om situaties te creëren die voor een individu veilig aanvoelen. Tenslotte is er tussen de werkzaamheden een logisch verband en biedt een landgoed een menselijke maat. Hierdoor zijn werkzaamheden begrijpelijk en worden ze gemakkelijk als zinvol gezien. Dit draagt bij aan veiligheid.

Er zijn specifieke werkzaamheden op een zorglandgoed aan te wijzen die vooral met veiligheid en ervaringen van geborgenheid geassocieerd worden. Denk bijvoorbeeld aan het wieden van onkruid in de besloten omgeving van de moestuin, aan groenteteelt in de beslotenheid van een kas. Het gaat dus om kleine ruimten die goed te overzien zijn. Je kunt ook denken aan het voeren van de lammetjes en de kalfjes of aan het borstelen van de koeien. Met name jonge en kleine dieren kunnen een belangrijk middel zijn om deelnemers veiligheid te laten ervaren. Omdat dieren, in tegenstelling tot mensen, geen verborgen agenda hebben, de deelnemers niet bedriegen en geen valse verwachtingen scheppen. Dieren spreken ook vaak het gevoel aan (vooral jonge dieren) en ze zijn herkenbaar, ze lijken op mensen. Die herkenning en dat appèl op het gevoel kan vertrouwen en gevoelens van nabijheid oproepen. Dieren kunnen ook troost en warmte bieden.

Mogelijkheden voor uitdaging

Het aangaan van uitdagingen biedt deelnemers de kans om ervaringen van succes op te doen en om zelfvertrouwen te ontwikkelen. Op een zorglandgoed bestaan verschillende werkzaamheden en situaties waarin deelnemers uitdaging kunnen ervaren. De *omgang met dieren* kan uitdagend zijn. Zo kunnen landbouwhuisdieren zeer provocerend en prikkelend zijn omdat ze bijvoorbeeld niet meteen luisteren of omdat hun fysieke verschijning imponerend is zoals die van een koe of een paard. Het vergt (overtuigings)kracht en inspanning om een dier te laten doen wat je wilt. Voorbeelden zijn een paard berijden of koeien of geiten naar een stal leiden. Dieren kunnen ook onverwachte dingen doen zoals plotseling een andere kant oplopen of door elkaar gaan lopen. Dit vraagt om een snelle en adequate reactie. Deelnemers stappen hierdoor uit vertrouwde gedrags- en redeneerpatronen. Dit is bevorderlijk voor hun persoonlijke ontwikkeling. Op een landgoed zijn veel van dat soort onverwachte wendingen, zoals een onweerslucht die de planning van werkzaamheden omgooit of koeien die losbreken en door de moestuin lopen. Maar ook de ervaring om nu zelf degene te zijn die verzorgt in plaats van het object van zorg te zijn, is vaak een nieuwe en verfrissende ervaring voor deelnemers.

De fysieke inspanning is vaak ook uitdagend voor deelnemers. Werken in het landschapsbeheer is lichamelijk vaak zwaar, met het zagen en kappen van bomen en het versjouten van takken en zand. Maar ook in de tuinbouw, met het vele spitten en de natte grond bewerken, en bij het verzorgen van de dieren – zoals het uitmesten van de stal – worden deelnemers fysiek uitgedaagd om hun krachten in te zetten.

De uitdaging op een landgoed bestaat er ook uit dat de dieren en gewassen een bepaalde werkdruk met zich meebrengen. Levende wezens hebben verzorging nodig, of de deelnemer daar nu wel of geen zin in heeft. Weerstand overwinnen kan uitdagend zijn. De uitdaging zit ook in andere werkzaamheden op de boerderij, zoals de strijd aangaan met onkruid, producten op tijd klaar hebben staan voor de afnemer, contact leggen met de afnemer of klanten op het erf, en met een grote trekker over de akker rijden.

Als spannend en nieuw gedrag succes heeft, is dat een motor voor zelfvertrouwen en voor de beleving van de eigen competentie. Het nodigt uit om zelf actief mee te doen en om initiatief te nemen. Gezien het arsenaal aan werkzaamheden op een landgoed is er altijd wel werk te vinden dat aansluit bij iemands interesses en niveau, en dus kans biedt om ervaringen van succes en beheersing te ervaren. Bovendien is het resultaat heel zichtbaar: planten die goed groeien, bomen die goed in de vorm zijn gesnoeid, geiten die rustig zijn na het melken. Maar ook het overwinnen van weerstand – bijvoorbeeld op een koude novemberdag buiten de prei oogsten – kan gevoelens van competentie en zelfvertrouwen stimuleren.

Mogelijkheden voor verbinding

We zagen dat verbinden een derde belangrijke basisvoorwaarde is om een proces van individuele groei en ontwikkeling in gang te zetten. Met 'verbinden' wordt bedoeld dat deelnemers met anderen of de omgeving in contact treden, dat men zich aangesproken en gezien voelt en van daaruit een relatie aangaat met een ander of met de omgeving. Ervaringen van verbondenheid bevorderen de betrokkenheid bij mensen en gebeurtenissen om zich heen en de bereidheid om verantwoordelijkheid te dragen. Een zorglandgoed biedt deelnemers de gelegenheid om in verbinding te treden en, sterker nog, lokt deelnemers uit om meer in contact te gaan met een levend wezen of met de natuur.

Planten en dieren zijn geschikt om een verbinding 'uit te lokken' omdat het levend materiaal en levende wezens zijn. Ze reageren zichtbaar op de manier waarop de deelnemer ermee omgaat. Dat maakt dat een deelnemer zich betrokken kan gaan voelen. Dat geldt voor planten maar meer nog voor dieren. Dieren hebben menselijke trekken in de zin dat ze vergelijkbare lust- en onlustgevoelens, driften, instincten en hartstochten laten zien. Deelnemers kunnen iets van zichzelf in een dier herkennen waardoor er een band ontstaat. Dit gebeurt niet alleen met een hond of een kat maar ook met een koe, geit, schaap of kip. Dieren doen vaak als vanzelf of heel natuurlijk een beroep op het verantwoordelijkheidsgevoel van cliënten en ze nodigen uit tot verzorgen. Een dier is voor zijn welzijn en overleven afhankelijk van de goede verzorging.

Een andere kwaliteit van dieren en planten is dat ze inzichtelijk maken dat groei en ontwikkeling tijd vraagt en dat ze een eigen ritme hebben. Dat kan deelnemers helpen inzien dat hun eigen proces ook tijd vraagt en dat je herstel of vooruitgang niet kunt afdwingen.

Gevoelens van verbondenheid treden eerder op bij handelingen waar mensen zin en betekenis aan kunnen ontleen dan bij bezigheden waar dat niet voor geldt. Het bezig zijn met het produceren van voedsel, de aarde bewerken, dieren goed verzorgen, werkzaamheden op de boerderij; dat zijn bezigheden waar mensen zin en betekenis uit kunnen halen.

Een zorglandgoed is een 'rijke' omgeving omdat er meerdere stallen en ruimtes zijn, een erf en paden naar de weilanden, een woonhuis voor de boer en ruimtes voor de deelnemers. Er komen klanten en leveranciers over de vloer. Er zijn werkgebieden in de tuin, het vee, de horeca, landschapsbeheer of de zuivel. Die rijkdom vergroot de kans dat er iets is waardoor een cliënt zich voelt aangesproken. Dat er iets is wat hem of haar interesseert of wat bij hem of haar past. Iets waardoor de deelnemer een relatie aangaat met een persoon of klus in z'n omgeving waardoor persoonlijke ontwikkeling en groei een kans krijgt.

In de theorieën wordt ook ingegaan op de intermenselijke behoeften, het belang van duurzame relaties en het opgenomen worden in een betekenisvolle gemeenschappelijkheid. De sociale gemeenschap op een landgoed biedt hiervoor een prima ingang. Op een zorglandgoed zie je veel meer van elkaar dan in de reguliere hulpverlening. Op het landgoed neem je iemand op in de stroom van het leven en in een veelomvattend netwerk van wat het werk met zich meebrengt (Klein Bramel, 2005).

Een laatste kenmerk van een zorglandgoed dat bevorderlijk is voor het ervaren van verbondenheid, is het gegeven dat het om een *levensechte* situatie gaat. Er worden geen gekunstelde of oefensituaties bedacht maar de cliënt draait mee in het leven van alledag. Het werk is er heel concreet en inzichtelijk. Het is een sociale gemeenschap waar mensen samen leven en werken. Waar men elkaar helpt als er bijvoorbeeld extra handen nodig zijn om de raapsteeltjes te oogsten of om losgebroken vee terug in de wei te jagen. Een bijkomend voordeel van zo'n levens-

echte situatie is dat er geen sprake is van eventuele transitieproblemen: moeilijkheden ervaren bij het toepassen van vaardigheden in de ene situatie als die vaardigheden in een andere situatie zijn aangeleerd.

Tot zo ver de informatie die we uit de literatuur hebben opgediept en die van belang is voor de ontwikkeling van zorglandgoederen.

Om meer gerichte informatie te verzamelen over de inrichtingseisen en gewenste kwaliteiten van zorglandgoederen voor de doelgroepen jeugd, mensen met een psychiatrische- of verslavingsachtergrond en ouderen hebben we een groot aantal interviews gehouden. De belangrijkste resultaten worden voor de verschillende doelgroepen hieronder weergegeven.

3. Eisen die verschillende doelgroepen aan een zorglandgoed stellen

3.1 Algemene uitgangspunten

De ervaring is dat zorgboerderijen met name voor mensen die langdurige zorg nodig hebben (mensen met chronische problematiek) een goede plek kan zijn. Je kunt hierbij denken aan jeugdigen met psychiatrische en/of gedragsproblematiek, volwassenen met een chronisch psychiatrische problematiek en/of verslavingsachtergrond en ouderen die in een isolement terecht komen of met dementie. Bij deze kwetsbare groepen gaat het niet in eerste instantie om het behandelen van hun problemen, maar het bieden van zorg en ondersteuning. Community care is een centraal gedachtengoed geworden in de zorg voor mensen met chronische problematiek. Bij community care staan twee elementen centraal: care in de community en care door de community (Plempers & Van Vliet, 2003). Zorglandgoederen kunnen onderdeel zijn van community care, van een maatschappelijk steunsysteem voor kwetsbare groepen in de samenleving. In de visie van community care dient de zorg niet alleen verleend te worden door zorginstellingen, maar ook door andere partijen in de samenleving. Als zorginstellingen binnen het concept van een landgoed samenwerken met groene ondernemers, natuurorganisaties, woningbouwcoöperaties of andere maatschappelijke actoren, kan een zorglandgoed een prachtig voorbeeld zijn van community care. De visies van de mensen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van zorglandgoederen en de mensen die we hebben geïnterviewd voor dit onderzoek sluiten aan bij het concept van community care.

Bijna alle mensen die geïnterviewd zijn kwamen tot de volgende uitgangspunten:

1. Een zorglandgoed moet geen zorginstelling in het groen worden. Het is belangrijk dat het geen 'instellingskarakter' krijgt, maar een groene locatie waar cliënten zo veel mogelijk in de samenleving staan.
2. Creëer een zorgzame sfeer waarin zorg voor mensen en voor de omgeving centraal staan.
3. Een zorglandgoed moet ook niet de zoveelste zorgboerderij worden. Een landgoed biedt meer mogelijkheden dan een zorgboerderij. Een combinatie van verschillende vormen van bedrijvigheid (niet alleen agrarisch), een mate van openbaarheid en landschapontwikkeling en -beheer zijn belangrijke elementen.
4. Er moet zo veel mogelijk gebruik gemaakt worden van de gezondheidsbevorderende kwaliteiten van (werken in) de groene omgeving.
5. Het is belangrijk aan te sluiten bij de mogelijkheden van cliënten, en niet de beperkingen centraal te stellen.
6. Creëer een diversiteit van sferen: de basis is een sfeer van zorgzaamheid (voor de omgeving en de mensen)plekken waar echt gewerkt wordt.
7. Er moet nagedacht worden over combinaties van wonen, werken en begeleiden.
8. Zorglandgoederen moeten samen met 'niet zorg' partners worden ontwikkeld. Mogelijke partners zijn natuurorganisaties, boeren, woningbouwcoöperaties, energiebedrijven, gemeenten.
9. Voldoende (bio)diversiteit vergroot de kans op succes: diversiteit in mensen (doelgroepen en participerende organisaties), diversiteit in activiteiten, diversiteit in omgevingen met b.v. variaties in werkdruk en nadruk op beleving.
10. Zorg dat de neuzen dezelfde kant op staan, maak geen blauwdruk maar ga uit van een organische ontwikkeling.
11. Betrek de omgeving (b.v. inwoners uit een nabijgelegen dorp) bij de ontwikkeling van het zorglandgoed en maak gebruik van de mogelijkheden die de omgeving biedt.

Deze uitgangspunten creëren de mogelijkheid van zorglandgoederen een innovatief concept te maken. Een innovatieve invulling van het alom omarmde, maar zo moeilijk te realiseren ideaal van community care. En innovatief omdat er ruimte gecreëerd kan worden voor groen ondernemerschap in combinatie met zorg voor kwetsbare mensen.

Hierbij biedt de samenwerking tussen zorginstellingen, groene ondernemers, natuurorganisaties, woningbouwcoöperaties, gemeenten en andere partners de mogelijkheid een geheel van allure te ontwikkelen. Hierbij is het vanzelfsprekend van belang dat de kwaliteiten van de groene omgeving en mogelijkheden van zorgvragers optimaal worden benut.

3.2 Mogelijke meerwaarden van een zorglandgoed in vergelijking met reguliere zorg

Om een beeld te krijgen van de unieke kwaliteiten die een zorglandgoed kan bieden voor verschillende cliënten uit de jeugdzorg, psychiatrie, verslavingszorg en ouderen hebben we zorgboeren, cliënten op zorgboerderijen, en vertegenwoordigers van zorginstellingen geïnterviewd. We hebben hen gevraagd waarin volgens hen een zorglandgoed kan verschillen van het reguliere aanbod in de zorg en welke kwaliteiten van een landgoed belangrijk zijn voor deelnemers uit de verschillende doelgroepen. Hieronder vermelden we de kwaliteiten die volgens hen een zorglandgoed in zich heeft en belangrijk zijn voor cliënten.

Uit de interviews komt naar voren dat sommige kwaliteiten direct samen hangen met de ondernemer en het gezin (boer, landgoedbeheerder) en andere met de groene omgeving. We maken daarom een onderscheid tussen deze twee groepen kwaliteiten. We starten met de deelnemers uit de jeugdzorg

3.2.1 Doelgroep jeugd

Karakterisering van de doelgroep jeugdzorg en mogelijke zorgvormen

De leeftijd van de jongeren uit de jeugdzorg die naar groene werkplekken gaan varieert globaal van 10 tot 18 jaar. In de meeste gevallen zijn er problemen in de thuissituatie en vertonen de jongeren gedragsproblemen. Een deel van de jongeren woont nog thuis.

Trias jeugdzorg, BJ Brabant, Jeugdorp de Glind en Nieuw Veldzicht hebben zorgvormen op boerderijen ontwikkeld:

- Ondersteunende begeleiding tijdens naschoolse opvang. Jeugdigen komen na schooltijd naar de boerderij en vertrekken voor of na het avondeten. Het alternatief is thuis of een Boddaert centrum (naschoolse opvang binnen een zorginstelling).
- Dagzorg; mogelijk alle dagen van de week. Er kan sprake zijn van ontheffing van de leerplicht. Het alternatief is thuis of naar school.
- Logeeropvang: ter ontlasting van de thuissituatie, overbrugging van de wachttijd voor een andere voorziening, of onderbreken van een behandeling binnen de reguliere jeugdzorg.
- Crisisopvang. Intensieve, tijdelijke opvang voor alle dagen van de week.
- Gezinshuis. Uit huis geplaatste jongeren wonen met 5 jongeren en gezinsouders in een huis op het landgoed gedurende langere periode. Het alternatief is een leefgroep in een internaat.
- Laatste kans plek. Wonen en werken op het landgoed is laatste optie voor jongeren die het overal verbruid hebben binnen de hulpverlening. Alternatief is een gesloten internaat.

Kwaliteiten die van belang zijn voor cliënten uit de jeugdzorg

We beschrijven hieronder de belangrijkste uitkomsten.

Kwaliteiten die samenhangen met de groene ondernemer en het gezin

Aansluiten bij het gezonde en omgang met gezonde mensen

Op een zorglandgoed zijn klussen waar een jongere in meedoet. Niet het probleem staat centraal, maar dat wat de jongere kan. Je sluit aan bij de mogelijkheden. Hierdoor ontstaat er meer positieve aandacht dan in de reguliere jeugdhulpverlening. Een ander verschil is dat op een zorglandgoed de jongere in contact komt met andere mensen die een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het zorglandgoed. Met name de boer of landgoedbeheerder is hierin belangrijk. Dit is een gezondmakender omgeving dan in de reguliere jeugdzorg. In de reguliere jeugdzorg heeft een jongere met name contacten met andere jongeren die problemen hebben.

Gewone leven: persoonlijk, gelijkwaardig

Op de boerderij werkt de jongere samen met de boer en ben je onderdeel van het leven van het boerengezin. Hierdoor ontstaat een sfeer van gelijkwaardigheid. Doordat je samen werkt en de jongere soms ook op de boerderij of het landgoed woont, zie je veel meer van elkaar dan in de reguliere hulpverlening. Je krijgt zo een persoonlijker verhouding dan in een instelling. Dit sluit aan bij onderzoek in de jeugdzorg. Kinderen en jongeren vinden tijd en aandacht van begeleiders, echt luisteren, serieus nemen, open en eerlijk zijn, vertrouwen en samen gewone dingen doen belangrijk. Op een zorglandgoed zou een vergelijkbare setting gecreëerd kunnen worden.

Meer mogelijkheden om te experimenteren

In de jeugdhulpverlening zijn strikte regels over wat wel en niet is toegestaan en waar begeleiders zich aan moeten houden. Als ze zich niet aan deze protocols houden lopen ze risico's. Een boer of andere groene ondernemer heeft eerder de neiging uit te gaan van de mogelijkheden en zoekt soms bewust de grenzen op om een jongere uit te dagen en te experimenteren. In de praktijk blijkt dit bijna altijd positief uit te pakken. De jongere wordt hierdoor meer gestimuleerd eigen verantwoordelijkheid te nemen.

Continuïteit in de begeleiding

De boer of boerin is altijd aanwezig. Als een jongere uit school komt kan hij zijn verhaal kwijt bij de boer of boerin. Hierdoor kan er makkelijker een sterke band en vertrouwen ontstaan dan in de reguliere zorg. Jongeren in een leefgroep van een instelling hebben vaak te maken met wisselende begeleiders. Dit komt omdat veel begeleiders parttime werken en regelmatig van baan of plek wisselen.

Rolmodel: Duidelijke normen en waarden

Veel boeren hebben duidelijke waarden en normen. Deze hangen vaak samen met de plattelandscultuur. Deze normen kunnen botsen met die van de jongere. De ervaring is dat als de boer voldoende een band kan opbouwen met de jongere en er wederzijds respect is, de jongere zich aan deze normen houdt. Omdat de jongere te gast is op de boerderij en deelgenoot is van het werken en het leven van de boer en het gezin, is het ook vanzelfsprekender dat de jongere de normen en waarden accepteert. De meeste jongeren hebben behoefte aan dit soort duidelijkheid. Voor hulpverleners in een instelling is vaak lastiger eenduidige normen en waarden te hanteren; er zijn verschillende begeleiders met elk hun eigen normen en waarden en daarnaast zijn er nog de regels van de instelling.

Rolmodel: Trots, vakmanschap en identiteit

De boer is trots op zijn bedrijf, op wat hij bereikt heeft. Het boerenleven is zijn identiteit. Dit straalt van hem af. Hierdoor kan de boer een voorbeeld zijn voor jongeren die met hun identiteit worstelen. Dit is o.a. de ervaring bij Marokkaanse drop-outs die op de boerderij een plek vinden. De ervaring is dat jongeren de boer makkelijker autoriteit toekennen dan een begeleider in de jeugdhulpverlening, omdat hij een vakman is en de jongeren van hem kunnen leren.

Netwerk

De boer en boerin en andere ondernemers op een zorglandgoed hebben een ander netwerk dan zorginstellingen. Jongeren komen hierdoor niet alleen met andere mensen in contact (buren, handelaren, klanten, veearts etc.), maar ze kunnen ook gebruik maken van dit netwerk als ze woonruimte, een stageplek of een baan zoeken.

Kwaliteiten die samenhangen met de groene omgeving van een landgoed

Structuur en overzicht

Veel jongeren, zeker die met ADHD hebben behoefte aan een duidelijke structuur. De vaste werkzaamheden op een zorgboerderij of zorglandgoed geven structuur en overzicht. Deze structuur komt op een landgoed bijna vanzelfsprekend tot stand, terwijl in een andere setting dit meer gecreëerd moet worden.

Rust en ruimte

Alle jongeren die op de zorgboerderij komen geven aan dat ze de rust en ruimte op de boerderij enorm belangrijk vinden. Een zorglandgoed kan deze rust en ruimte ook bieden. Dit vinden ze niet op school of in een jeugdzorginstelling. De ruimte geeft ook meer mogelijkheden om te experimenteren met grenzen. Jongeren zitten minder op elkaars lip en er is ruimte om ook alleen te zijn. Hierdoor hoef je niet alles met regels dicht te timmeren, wat in een leefgroep wel vaak gebeurt. Voor extraverte jongeren en jongeren met ADHD biedt een landgoed voldoende ruimte om uit je dak te kunnen gaan. Aan introverte jongeren biedt een landgoed voldoende mogelijkheden om een eigen veilige plek te creëren.

Gewone leven: makkelijk om aan doelen te werken

Op de boerderij of een landgoed is elke dag weer anders; er zijn veel verschillende werkzaamheden en je komt er in contact met verschillende soorten mensen. Dit zorgt ervoor dat je op een vanzelfsprekende manier aan doelen kunt werken. Je hoeft geen kunstmatige situaties te creëren. Er zijn b.v. voldoende situaties waarin de boer de jongere complimenten kan geven of feed back kan geven op zijn sociale vaardigheden.

Geen hulpverlening

Op een zorgboerderij of landgoed ben je gast van de boer, boerin, landgoedbeheerder en het gezin. Je gaat niet naar de hulpverlening, maar je gaat spelen of werken op het landgoed. Dit geeft meteen een heel ander gevoel. Aan jongeren die met de jeugdhulpverlening te maken hebben kleeft toch al snel een stigma dat ze niet 'normaal zijn', en 'problemen' hebben en veroorzaken. Naar het landgoed gaan in plaats van de jeugdhulpverlening vermindert dit stigma.

Concrete, activerende en aansprekende werkzaamheden

Jongeren geven aan dat ze behoefte hebben aan concrete aansprekende activiteiten met voldoende diversiteit. Jongeren die op school afhaken vinden de lessen op school te abstract. Het verzorgen van dieren en planten is heel concreet, het is duidelijk waarom werkzaamheden moeten gebeuren en met name dieren reageren hier ook direct op. Dieren zorgen ook voor een activerende omgeving. Dieren doen een direct appèl op jongeren; ze moeten gevoerd, uitgemest of gemolken worden. Dit stimuleert de verantwoordelijkheid van jongeren. Veel jongens vinden het ook leuk om te sleutelen, te metselen of ander ambachtelijk werk te doen. Op een landgoed is vaak ruimte voor dit soort activiteiten.

Diversiteit aan activiteiten en werkzaamheden

In de praktijk blijkt er veel variatie te zijn in de voorkeur voor bepaalde activiteiten en werkzaamheden. De een is graag in de tuin bezig, de ander heeft meer met dieren. Er zijn ook jongeren die vooral het knutselen en techniek interessant vinden. Door een grote diversiteit in activiteiten is het makkelijker iets te vinden waar een jongere enthousiast voor is. Bij jongeren is het dus van belang breder te kijken dan puur de agrarische activiteiten. Onder de jongeren is er bij veel jongens interesse voor techniek. Een vakman met voldoende technische bagage kan de jongeren hierin begeleiden. Een zorglandgoed kan deze diversiteit bieden.

Ander milieu

Het voordeel van het landgoed is dat het vaak ver weg is van de verleidingen van slechte vrienden en ver weg van het milieu waar ze vandaan komen en het verleidelijk is het slechte pad op te gaan.

Levensprocessen die inzicht geven in eigen leven

De boerderij of een landgoedomgeving zit vol levensprocessen die jongeren inzicht kunnen geven in hun eigen leven. Een mooi voorbeeld is Marokkaanse jongens die op de boerderij leren dat weliswaar de haan de baas is bij een koppel kippen (en heel herkenbaar trots rondloopt), maar dat diezelfde haan zich ook kapot vecht om de kippen te beschermen als er gevaar is van een vos.

Een omgeving die nog ingevuld moet worden

Veel jongeren uit de jeugdhulpverlening, of ze nu jong of ouder zijn hebben niet alleen behoefte aan structuur, rust en ruimte maar ook aan een omgeving die niet af is, die ze zelf kunnen invullen. Een plek waar ze b.v. een hut of een hol kunnen bouwen van materiaal dat in de omgeving te vinden is. Een landgoed kan zo'n omgeving zijn. In de reguliere jeugdzorg verblijven jongeren vaak in een sterielere omgeving.

Dieren

Veel kinderen en jongeren die op de boerderij of een landgoed komen vinden het leuk als er dieren zijn. Geschikte activiteiten voor kinderen zijn konijnen of kippen verzorgen. De wat oudere jeugd helpt vaak bij het voeren en melken van het vee. Bij kinderen met hechtingsproblematiek kunnen dieren een eerste ingang zijn om weer contact tot stand te brengen met een levend wezen. Introverte jongeren hebben vaak behoefte aan een eigen veilige plek. Voor hen kan het contact met dieren die veiligheid bieden. Dieren doen een heel direct appèl op mensen. Dit kan ook helpen om de zgn. 'computerkids' uit hun virtuele wereld te halen en met beide benen op de grond te krijgen.

Veel van bovenstaande kwaliteiten zijn met name van belang voor de wat oudere jeugd, die op een landgoed ook meewerkt. Voor jongere kinderen is een landgoed een goede plek omdat het veel mogelijkheden biedt voor spontane invulling om te spelen. Als het b.v. gestormd heeft liggen er veel takken waar een hut mee gebouwd kan worden.

Overige aspecten die van belang zijn

Daarnaast zijn nog een aantal algemene aspecten genoemd die niet zozeer karakteristiek zijn voor een zorglandgoed of zorgboerderij, maar van belang zijn voor cliënten uit de jeugdzorg:

- Mogelijkheden om samen te werken en alleen. Jongeren kunnen veel leren van samenwerking met anderen, maar soms is het ook nodig dat ze leren om alleen te werken en zonder directe aansturing taken af te ronden. Het landgoed moet daarvoor de mogelijkheden bieden.
 - o Activiteiten waar je zelf iets mee hebt. Misschien is wel de belangrijkste voorwaarde voor succes, dat je activiteiten biedt waar je als boer of landgoedbeheerder zelf enthousiast voor bent. Dit enthousiasme is de basis om jongeren of kinderen in mee te nemen en hen enthousiast te maken. Als je zelf niets met een bepaalde activiteit hebt, dan zal het gebrek aan enthousiasme ook de betrokkenheid van jeugdigen remmen. Als er vraag is naar een bepaalde activiteit en je bent er zelf niet enthousiast voor, dan is er de mogelijkheid hiervoor een vakman in te schakelen.

Benodigde kwaliteiten voor zorgouders in de jeugdzorg

In de interviews is ook ingegaan op de kwaliteiten die je moet hebben om met jongeren uit de jeugdzorg om te gaan. Wat je moet kunnen bieden is een mix van duidelijkheid en stevigheid en het vermogen om met jeugdigen een goed contact op te bouwen. Hiervoor is het nodig dat je een vertrouwensband kunt ontwikkelen, en kunt aansluiten bij de leefwereld en interesses van jeugdigen. Daarnaast moet je kunnen schakelen en vooruit kunnen denken, omdat er

steeds iets onverwachts kan gebeuren. Tenslotte is het van belang dat je contacten kunt onderhouden met instellingen, scholen en instanties.

Contra indicaties

Er zijn een aantal contra indicaties voor jeugdzorg op een landgoed. De volgende zijn in de interviews genoemd:

- Te grote betrokkenheid. De boer, boerin of landgoedbeheerder kunnen door eigen ervaringen te emotioneel betrokken zijn bij de jeugdigen.
- Niet kunnen functioneren in een groep. Sommige jongeren kunnen niet in grotere groep functioneren.
- Gedrag van de jeugdige. Het is b.v. lastig te werken met een kind dat wegloopt. Voor zo'n kind is de ruimte op een landgoed wellicht te groot.
- Concurrentie met eigen kinderen of met stagiairs/medewerkers. Zeker als ze zelfde leeftijd hebben kan er een sfeer van concurrentie en 'je willen bewijzen' ontstaan.
- Onvoldoende zorg voor de privacy van de groene ondernemer.
- Een eenzijdig samengestelde groep. Te veel jongeren met ADHD of alleen maar teruggetrokken jongeren geeft problemen. In de praktijk blijkt een mix in karakter goed te werken.

Specifieke eisen aan de inrichting van een zorglandgoed

Er dient voldoende structuur en duidelijkheid in de inrichting, terwijl de omgeving tegelijk uitnodigt om te verkennen en je eigen te maken. De omgeving en inrichting moeten niet te steriel zijn. Er dient voldoende variatie te zijn in besloten plekken waar je als jeugdige je terug kunt trekken en gezamenlijke ruimtes waar je als groep kunt functioneren.

Als jeugdigen op het landgoed wonen zijn er aanvullende eisen, zoals een kamer van minimaal 12 m², beschikbare begeleiding 24 uur per etmaal en 365 dagen per jaar.

3.2.2 Doelgroep psychiatrie en/of verslavingszorg

Karakterisering van de doelgroep psychiatrie en verslavingszorg

Deelnemers die vanuit de psychiatrie op zorgboerderijen werken hebben vaak een chronische psychiatrische achtergrond. Dat wil zeggen mensen die vaak een groot deel van het zorgcircuit hebben gezien en waarbij de ziekte stabiel blijft. Dat zal voor de deelnemers op zorglandgoederen ook het geval zijn. Zij zoeken een plezierige dagbesteding en vinden afleiding en omgang met hun ziekte op de zorgboerderij. In enkele gevallen betreft het deelnemers met een psychische hulpvraag die een bepaald behandeltraject volgen en het werk op de zorgboerderij onderdeel is van reïntegratie. Alternatieven voor deelnemers uit deze doelgroep zijn er voldoende. De meest bekende is het dagactiviteitencentrum (DAC), waar verschillende activiteiten aangeboden worden. Te denken valt aan een fietsenwerkplaats, computer les, handwerken of de inloop waar mensen gewoon een kopje koffie kunnen drinken.

Deelnemers uit de verslavingszorg die voor dagbesteding op de boerderij werken zijn enerzijds deelnemers die geruime tijd min of meer van hun verslaving af zijn. Anderzijds gaat het soms ook om een eerste stap voor mensen met een verslavingsproblematiek om van hun verslaving af te komen. In dat geval biedt het werken op de zorgboerderij hen afleiding van hun gebruik en oude milieu. En kan het werken op de boerderij een stap zijn naar behandeling in een kliniek of doorstroom naar (vrijwilligers)werk of de maatschappij in het algemeen. Alternatieven voor deze doelgroep zijn er nauwelijks. Sommige instellingen voor verslavingszorg beschikken over een fietsenwerkplaats of bieden 'veeg'-projecten aan. Maar vaak verlaat de deelnemer na het afkicken de kliniek en heeft hij of zij alleen nog ambulante begeleiding.

In veel gevallen is er bij deelnemers met een verslavingsachtergrond ook sprake van psychische problematiek, dit wordt ook wel dubbele diagnose genoemd. Ook deze deelnemers vinden hun plek op de zorgboerderij.

Kwaliteiten die voor deelnemers uit de psychiatrie en verslavingszorg van belang zijn

De kwaliteiten die deelnemers met een verslavingsachtergrond of psychiatrische problematiek belangrijk vinden komen deels overeen met die van de doelgroepen jeugdzorg en ouderen, andere zijn meer specifiek voor hen.

Kwaliteiten die samenhangen met de groene ondernemer en het gezin

In onderstaande zullen we door middel van punten aangeven wat deelnemers vanuit de psychiatrie en verslavingszorg aanspreekt als het gaat om de omgang met de boer, boerin of het boerengezin. Uit de gesprekken met deelnemers blijkt dat dit niet altijd voor zowel de deelnemers uit de psychiatrie als verslavingszorg hetzelfde is. Mocht een punt meer voor de ene dan voor de andere doelgroep gelden dan is dit vermeld.

Aansluiten bij het gezonde

Net als bij deelnemers uit de jeugdzorg is de insteek dat de mogelijkheden van de deelnemer centraal staan en niet de beperkingen. Iedereen kan een zinvolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een zorglandgoed. Dit is een benaderingswijze die ook door deelnemers uit de psychiatrie en verslavingszorg positief wordt gewaardeerd.

Gemeenschap

Met name de deelnemers uit de psychiatrie noemen het onderdeel zijn van een gemeenschap, de omgang met het boerengezin als belangrijk. Daarbij werk je op gelijke basis samen.

Respect

De deelnemers uit de verslavingszorg noemen naast de gemeenschap ook het respect van de boer en boerin. Zij openen hun erf voor mensen die in de samenleving als 'minder' worden gezien. Dit draagt bij aan de eigenwaarde van deelnemers met een verslavingsachtergrond.

Rolmodel

De boer, boerin en het gezin kunnen voor deelnemers een voorbeeldfunctie hebben. Deelnemers uit de verslavingszorg leren weer 'normale' omgangsvormen aan. Het boerengezin geeft een deel van de deelnemers ook zicht op hoe een gezinssituatie kan zijn. Het merendeel van de mensen uit de verslavingszorg heeft bijvoorbeeld al een tijd geen contact meer met familie.

Vanzelfsprekende autoriteit

De structuur op de boerderij of een landgoed zorgt ervoor dat de boer automatisch de 'baas' is. Hij heeft verstand van de dieren en gewassen en deelnemers volgen hem automatisch in zijn werkzaamheden. Met name voor deelnemers uit de verslavingszorg die een bepaalde vorm van autoriteit niet accepteren werkt dit goed.

Kwaliteiten die samenhangen met de groene omgeving van een landgoed

In deze alinea zal puntsgewijs aangegeven worden welke elementen van de boerderij of landgoed belangrijk zijn voor deelnemers uit de psychiatrie en verslavingszorg.

Werkdruk

Met name deelnemers uit de psychiatrie noemen het ontbreken van werkdruk als prettig. Deelnemers geven aan dat dit op andere werkplekken zoals sociale werkplaatsen vaak anders is. Zij vinden het plezierig dat ze op de zorg-

boerderij of een zorglandgoed hun eigen werkdruk kunnen bepalen en dat er rekening gehouden wordt met hun ziekte of een 'slechte dag'.

Voeding en voedsel

Mensen uit de verslavingszorg geven aan dat zij door het werken met gewassen meer in aanraking gekomen zijn met groenten en fruit. Met name op zorgboerderijen en landgoederen waar er gezamenlijk gekookt wordt geven deelnemers aan dat zij hebben geleerd hoe zij het bereiden van groenten ook thuis kunnen toepassen. Daarnaast zorgt het vaak gebruikelijke ritme van koffie, lunch en thee voor een beter eetpatroon.

Ruimte

Zowel deelnemers uit de psychiatrie als verslavingszorg geven aan dat het prettig is dat er voldoende ruimte is op een boerderij of landgoed. In een fietsenwerkplaats sleutel je soms met vijf personen in een kleine ruimte. Mocht je op de zorgboerderij even 'uit je dak' willen gaan dan kan je daarvoor de ruimte opzoeken.

Diversiteit aan werkzaamheden

Deelnemers geven aan dat een boerderij of landgoed verschillende werkzaamheden biedt waardoor er de mogelijkheid is om aan te sluiten bij de wensen en behoeften van dat moment. Het biedt uitdaging en afwisseling. Ook geeft het de mogelijkheid om jezelf te ontwikkelen.

Activerende omgeving

De boerderij of landgoed zorgen voor werkzaamheden die een bepaalde vanzelfsprekendheid met zich meebrengen. De dieren moeten wel gevoerd worden anders hebben ze straks honger. Deze werkzaamheden brengen daarmee ook een bepaald ritme waarin deelnemers automatisch meegenomen worden.

Specifieke eisen aan de inrichting van een zorglandgoed

Voor cliënten uit de psychiatrie is een ordelijke, rustige, veilige inrichting van belang. Voor hen is het van groot belang dat er een rustige afgescheiden plek is waar ze kunnen verblijven en pauzeren. Ook voor deze doelgroep is het prettig als er plekken zijn waar je je terug kunt trekken. Het verblijf in grote open ruimten is voor een deel van de cliënten uit de psychiatrie te onveilig. Er dienen ook voldoende klussen zijn die te overzien zijn en in een korte tijd kunnen worden afgerond. Deze cliëntgroep heeft vaak geen lange concentratieboog. Lange percelen met eindeloze rijen aardappelen of prei die moeten worden geoogst is voor hen niet erg stimulerend. Er moet daarnaast voldoende variatie in werkdruk zijn, zodat ook mensen die niet veel druk aankunnen een zinvolle plek hebben. Veel cliënten uit de psychiatrie waarderen een warme binnenruimte. Een verwarmde kas is voor veel van hen een prettige plek. Rond de woonvoorziening kan met variatie in geuren en kleuren een rustgevende of juist stimulerende sfeer worden gecreëerd.

Voor cliënten met een verslavingsachtergrond is het belangrijk dat er voldoende fysiek werk te doen is. Zeker als iemand nog in een fase van afkicken zit, kan het fysieke werk helpen de eerste periode door te komen. Voor hen is het belangrijk met respect behandeld te worden. Juist deze groep wordt in de samenleving al zo vaak met de nek aangekeken.

3.2.3 Doelgroep ouderen

Karakterisering van de doelgroep

Bij ouderen kan het gaan om thuiswonende ouderen die voor de dagactiviteiten naar een zorglandgoed gaan. Doel is dan vaak het voorkomen van isolement en het bieden van een aangename daginvulling. Een landgoed kan ook een interessante woonplek zijn voor ouderen die niet meer zelfstandig kunnen wonen.

Om inzicht te krijgen in de kwaliteiten die ouderen belangrijk vinden zijn drie zorgboerderijen voor ouderen bezocht. Op deze boerderijen komen thuiswonende ouderen voor dagbesteding. Het belangrijkste doel is het verminderen van sociaal isolement en het bieden van een prettige dagbesteding. Daarnaast zijn twee instellingen met dagactiviteiten bezocht. Een aantal kwaliteiten die al eerder zijn genoemd bespreken we hier beknopt. Daarnaast zijn er een aantal kwaliteiten die meer specifiek voor ouderen van belang zijn.

Kwaliteiten die samenhangen met van de groene ondernemer en het gezin

Continuïteit in de begeleiding

Doordat de ouderen altijd met de boer/boerin te maken hebben bouwen ze makkelijker een vertrouwensband op. De ervaring is dat in de reguliere dagbesteding, ouderen vaak met veel verschillende begeleiders te maken hebben.

Ouderen zijn te gast bij de boer/boerin

De boerderij is de eigen plek van de boer/boerin. Omdat je als boer/boerin de hele week op je bedrijf aanwezig bent kun je ook meer vertellen wat er de rest van de week gebeurd is. Omdat de ouderen te gast zijn, krijgen de boer en boerin een vanzelfsprekende autoriteit.

Integratie in de lokale samenleving

Veel ouderen die voor dagbesteding naar de boerderij of een landgoed gaan, komen steeds minder het huis uit en verliezen sociale contacten. De boer en boerin nemen ouderen mee als ze boodschappen gaan doen. Zo komen ze weer onder de mensen in het dorp. De ervaring is dat dit in de reguliere dagbesteding minder gebeurt.

Kwaliteiten die samenhangen met de groene omgeving van een landgoed

Landelijke omgeving

Één van de redenen dat ouderen de zorgboerderij en een zorglandgoed waarderen, is het mooie uitzicht en de groene omgeving. Wandelen is een populaire activiteit. Ook ouderen die niet veel meer kunnen geven aan dat ze genieten als ze door het raam naar het land kunnen kijken. Dit is voor hen vaak een verademing in vergelijking met hun eigen vaak stedelijke woonsituatie.

Buiten zijn, ruimte

Veel dagactiviteitscentra voor ouderen hebben een beperkte ruimte. Soms is het ook lastig om naar buiten te gaan omdat de ruimte b.v. op de tweede verdieping ligt. Op de boerderij of een landgoed kun je overal heen. Je kunt makkelijk naar buiten en er zijn mogelijkheden alleen te werken, te klussen in de schuur, maar ook te wandelen of met het vee of in de tuin te werken.

Diversiteit activiteiten

In een dagopvang is er vaak een standaard aanbod van activiteiten. Op de boerderij of een landgoed dient zich een grotere diversiteit van activiteiten en klusjes aan. Het is zo makkelijker een activiteit te vinden die aansluit bij de individuele wens van een oudere.

Activerende omgeving

Voor veel ouderen is het belangrijk dat ze gestimuleerd worden om actief te blijven en in beweging te zijn. De boerderij of een landgoed is een activerende omgeving dan de meeste dagactiviteiten voorzieningen voor ouderen. Dit komt onder andere door de dagelijkse klussen die zoveel mogelijk samen gedaan worden zoals gezamenlijk koken, waardoor de schillen van de aardappelen naar buiten gebracht moeten worden. Ook de dieren zijn van belang. Ze moeten gevoerd en verzorgd worden en veel ouderen vinden dat een leuke klus.

Mogelijkheden van echt werk

Sommige ouderen vinden het prettig zinvol werk te verrichten. Op de boerderij of een landgoed is dat volop aanwezig; kippen, kalfjes of koeien voeren of in de tuin werken. Dit soort activiteiten is met name bij mannen populair.

Afwisseling van jaargetijden

Doordat de ouderen de seizoenen veel bewuster meemaken dan in een dagopvang krijgen ze meer besef van tijd en seizoenen en kunnen ze gebeurtenissen van een jaar geleden of vroeger makkelijker terughalen.

Processen van geboorte en dood

De geboorte en dood van dieren kan helpen bij het verwerken van verlies in het leven van de oudere. De levensprocessen op de boerderij zijn een aanleiding om er met iemand over te praten.

Herkenning

Met name voor dementerende ouderen is herkenning (van aspecten van vroeger) van belang. Een landgoed biedt hiervoor veel mogelijkheden. Zo kunnen we denken aan het samen bereiden van een boerenkoolmaaltijd, de geboorte van de lammetjes of de geur van vers gemaaid gras.

Gewone leven

Net als bij jongeren, kleeft er voor ouderen een stigma aan de hulpverlening. Naar de boerderij of een landgoed gaan ervaart een deel van de ouderen meer als het gewone leven. Je doet er de dingen die iedere burger doet, zoals samen eten koken. In de reguliere zorg is er voor zoiets normaal als samen eten koken geen plek meer en wordt de maaltijd vanuit de centrale keuken in individuele porties klaar gezet. Het samen koken, het opdienen van de maaltijd in schalen zoals op de zorgboerderij gebeurt past meer bij het gewone leven. Het leidt er ook toe dat er meer gesprekken zijn; je vraagt de ander of hij de schaal met aardappelen aan wil geven, of je vraagt wie de sla niet goed gewassen heeft.

Specifieke eisen aan de inrichting van een zorglandgoed

Sfeer

Deze groep vraagt een gemoedelijke sfeer, waarbij niets moet en er geen werkdruk is. Aan de binnen- en buitenruimte worden specifieke eisen gesteld. Hieronder staan ze puntsgewijs weergegeven.

Binnenruimte. Aangepaste toiletruimte, rustplekken (slaapstoelen of aparte kamers met bedden), gezamenlijke binnenruimte in huiskamersfeer met grote tafel en met keukenblok en mogelijkheid om samen te koken, veel en grote ramen met uitzicht op landelijke omgeving en dieren en sier- en moestuin. Ruimte waar geknutseld en gesleuteld kan worden. Voor dementerende ouderen moet alles afgesloten kunnen worden.

Buitenruimte. Contact met dieren moet mogelijk zijn (kijken, aaien, voeren, kippenhok verschonen, eieren rapen, leblammeren zogen), moestuin (zelf zaaien/poten, onkruid wieden, oogsten), siertuin (kijken, plukken, ruiken), goede ruime verharde paden (voor rollators), hier en daar een stoel of bankje plaatsen, afgesloten hekken voor gevaarlijke situaties. Voor ouderen is de sfeer van de buitenruimte belangrijk: door de keuze van planten met diversiteit in geuren, kleuren en blad- en bloemvormen kan er een beleavingsgerichte omgeving worden gecreëerd. Voor deze kwetsbare groep is het belangrijk geen potentieel gevaarlijke activiteiten uit te voeren.

Eisen aan begeleider

Uit de interviews komt naar voren dat je affiniteit moet hebben met de doelgroep. Geduld en rust zijn belangrijke kwaliteiten. Verder is het van belang dat er begeleiders zijn die kennis hebben van ouderenzorg. Begeleiders die b.v. weten hoe je moet reageren als een oudere een tia krijgt.

3.3 Community care: zo gewoon mogelijk leven door samenwerking en integratie

Zoals bij de uitgangspunten is vermeld kan een zorglandgoed aansluiten bij de visie van community care. In deze visie vindt de zorg voor mensen met chronische problematiek zoveel mogelijk plaats in de samenleving en door de samenleving. Dit kan op een zorglandgoed gestalte krijgen door niet zorgpartners in te schakelen bij de opzet van het landgoed en de begeleiding van cliënten, door het landgoed ook voor niet cliënten interessant te maken en door een werkcultuur in plaats van een zorgcultuur te ontwikkelen. In een dergelijke ontwikkelingsrichting waarin een zo gewoon mogelijk leven centraal staat, is het aantrekkelijk ruimte te bieden aan groen ondernemerschap en integratie van verschillende doelgroepen. We zullen deze aspecten hieronder verder uitwerken.

Samenwerking maatschappelijke partners

De geïnterviewde personen raden zorginstellingen en DLG aan andere maatschappelijke partners te betrekken bij de ontwikkeling van zorglandgoederen. Dit heeft een aantal voordelen. Door de samenwerking krijg je veel meer voor elkaar bij een gemeente, provincie of zorgkantoor dan wanneer je alleen met een initiatief komt. Bovendien is het eenvoudiger de financiën rond te krijgen en ontstaan er meer ideeën. Er ontstaan ook meer mogelijkheden voor activiteiten. Door de samenwerking met Natuurmonumenten en de Driekant op Landgoed Hackfort ontstaat er b.v. voor cliënten van Urtica de Vijfprong mogelijkheden mee te werken in de molen en opgeleid te worden tot molenaar en mee te werken in de catering en horeca.

Voorwaarde is wel dat de neuzen dezelfde kant opstaan en dat de samenwerking ontstaat vanuit een gezamenlijke energie en visie. Als één van de partners een verborgen agenda heeft, in het project stapt voornamelijk vanuit een financieel belang of eigen belang vooropstelt, dan is de kans groot dat de samenwerking stuk loopt. Belangrijk is ook dat er een goede trekker is, iemand die verantwoordelijk is dat afspraken worden nagekomen en de vaart er in blijft en dat geboekte resultaten worden uitgedragen. De ervaring bij Hackfort is dat het cruciaal is dat alle partners regelmatig worden gewezen op de vorderingen die worden gemaakt.

Integratie in de lokale samenleving: niet alleen maar zorg, ook educatie, recreatie

Het zou een gemiste kans zijn als een zorglandgoed een dependance wordt van een zorginstelling in het groen is. Het zou ook een gemiste kans zijn als het de zoveelste zorgboerderij wordt. Door verschillende partners te laten samenwerken in het zorglandgoed kan het een geheel worden dat midden in de lokale samenleving staat en waarbij de cliënten gebruik kunnen maken van lokale netwerken en contacten. Door zorg en begeleiding te combineren met educatie en recreatie ben je zichtbaar, heb je meerwaarde voor de regio, kunnen cliënten integreren en wordt het

een levendig geheel. Een landgoed biedt door de omvang de mogelijkheden zorg, landbouw, landschapsbeheer, educatie en recreatie te combineren.

Een mooi voorbeeld is landgoed Hackfort. Op dit landgoed van circa 900 hectare werken zorgboerderij/zorginstelling Urtica de Vijfsprong, Driekant Ambachtscentrum en Natuurmonumenten samen. Ook is er samenwerking met de gemeente en Nuon. Door deze samenwerking worden verschillende functies en activiteiten gecombineerd met het verlenen van zorg aan mensen met een begeleidingsvraag.

Op het landgoed komen meerdere zorgboerderijen, een horecavoorziening (o.a. theeschenkerij in het kasteel), catering, educatieve en culturele activiteiten. Voorbeelden zijn het verbouwen van oude graanrassen en van het meel het broodje Hackfort bakken en lesroutes voor schoolkinderen. Ook zijn er plannen de pastorie te verbouwen tot een woonhuis voor kinderen van 5-18 jaar.

De cliënten werken in het landschapsbeheer, de horeca, de catering, in de moestuin en in de veeverzorging. Het aantal werkgebieden wordt geleidelijk uitgebreid. Er zijn verschillende doelgroepen: mensen met een verstandelijke beperking, jongeren uit de GGZ, jongeren uit het ZMLK onderwijs, mensen met een psychiatrische- of verslavingsachtergrond. Driekant biedt leerwerktrajecten; Urtica de Vijfsprong dagbesteding en wonen.

Kwaliteiten van medewerkers en ondernemerschap

Uit de interviews komt naar voren dat je voor het werken met cliënten op een landgoed duizendpoten nodig hebt. Van groot belang is dat een medewerker vakkennis heeft (om een werkcultuur en geen zorgcultuur te realiseren), kan plannen (hoe richt je werkproces zo in dat cliënten er optimaal in mee kunnen werken en toch ook het werk op tijd gebeurt en de broden op tijd bij de klant zijn). Daarnaast sta je vaak alleen of met z'n tweeën op een groep in het bos, zonder een groep van collega's om je heen. Medewerkers moeten dat een uitdaging vinden.

Het voordeel van een vorm van zelfstandig ondernemerschap van een groene zorgondernemer die woont op het landgoed is dat het werk niet stopt na 17 uur. Bovendien krijg je zo medewerkers die enthousiast zijn en betrokken om hun eigen groene zorgonderneming op te zetten. Door op het landgoed te wonen ontstaat er continuïteit in begeleiding. Bovendien creëer je zo een situatie die vergelijkbaar is met een zorgboerderij: het landgoed is de eigen plek van de ondernemer, wat een vanzelfsprekende autoriteit met zich meebrengt; de deelnemers werken mee op het bedrijf van de groene ondernemer. Deze ondernemer kan als rolmodel fungeren.

Op een zorglandgoed kunnen een aantal zelfstandig ondernemingen een plek krijgen.

Groene ondernemers (b.v. boer, landschapsbeheerder, horeca ondernemer) kunnen primair als taak hebben een agrarische, landschappelijke of horeca onderneming te starten vanuit hun expertise op dat gebied. Daarnaast sluiten ze een overeenkomst met een zorginstelling voor het begeleiden van deelnemers. Hiervoor worden ze betaald door de zorginstelling. Deze ondernemers kunnen ook deelnemers met een persoonsgebonden budget aantrekken als de situatie dat toelaat.

Werkcultuur en geen zorgcultuur

Door enthousiaste vakmensen als medewerkers of ondernemers op het landgoed aan te stellen creëer je een werkcultuur en geen zorgcultuur. De ervaringen op zorgboerderijen leert dat cliënten hierdoor geactiveerd worden. Doordat cliënten zinvolle werkzaamheden verrichten die aansluiten bij hun interesses en mogelijkheden wordt hun betrokkenheid, zelfvertrouwen en eigenwaarde gestimuleerd. De gesprekken gaan over de landbouw, het landschap of de bakkerij en niet over de problemen waar cliënten in hun leven mee te maken hebben. In deze positieve, activerende cultuur zullen de meeste cliënten zich goed ontwikkelen. Het is vanzelfsprekend van groot belang voldoende aan te sluiten bij de mogelijkheden van cliënten en werkzaamheden daarop aan te passen. Het betekent wellicht ook dat cliënten met een te grote beperking niet aan alles deel kunnen nemen.

Combineren van doelgroepen

Op veel zorgboerderijen komen verschillende doelgroepen voor. Ook al is het soms even wennen voor cliënten, toch zijn er vaak positieve ervaringen met het combineren van doelgroepen. Een veel voorkomende mix is mensen met een verstandelijke beperking, met een psychiatrische achtergrond en een verslavingsachtergrond.

Uit onderzoeksrapporten komt het volgende naar voren: Mensen met een psychiatrische achtergrond waarderen de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking omdat die vaak ontwapenend eerlijk en kwetsbaar zijn. Dit zorgt ervoor dat ze ook eerder bij zichzelf gevoelens herkennen en toelaten (Ketelaars *et al.*, 2001). Mensen met een verslavingsachtergrond waarderen de humor, het ontwapenende en de ongecompliceerdheid van mensen met een verstandelijke beperking. Het geeft hen het gevoel dat ze mogen zijn wie ze zijn, ze zorgen voor een open sociaal klimaat zonder verborgen agenda's (Cool, 2002).

Uit een uitgebreide enquête onder zorgboeren van Gorter (2006) komt naar voren dat bijna alle zorgboeren ervaren dat de mix van doelgroepen positief is voor cliënten. Alleen voor mensen met een stoornis in het autistisch spectrum kunnen nieuwe mensen en andere doelgroepen confronterend zijn. De volgende positieve elementen worden genoemd:

- Andere sfeer: Cliënten met een psychiatrische achtergrond kunnen een zwaarmoedige sfeer met zich meebrengen. De hartelijkheid en warmte van deelnemers met een verstandelijke beperking kan dan de lucht klaren.
- Minder probleemgedrag: Een groep jongeren met problematisch gedrag kunnen de sfeer behoorlijk verpesten en veel autoriteitsconflicten veroorzaken. Één of enkele jongeren in een groep met andere cliënten vertonen veel minder probleemgedrag.
- Het verrijkt de wereld; je hebt het over andere dingen dan wanneer je alleen met je eigen doelgroep bent.
- Je ervaart wat andere doelgroepen voor moeilijkheden hebben, dat vergemakkelijkt soms de acceptatie van je eigen beperkingen.
- Je kunt je optrekken aan de sterke punten van de ander: bv een cliënt met een verstandelijke beperking die al lang op de boerderij is en weet hoe de groenten geoogst worden of de aardappelen gesorteerd. De cliënt met een psychiatrische problematiek snapt hoe de elektronische weegschaal werkt. Samen kunnen ze de winkelverkoop voorbereiden.
- Minder stigmatisering: Cliënten met een verstandelijke beperking voelen zich minder gestigmatiseerd omdat ze ook met andere mensen samenwerken.

De ervaring is dat mensen elkaar versterken in gedrag. Met te veel mensen van één bepaalde doelgroep krijg je een bepaalde sfeer en bestaat het gevaar van samenklitten. Een goede mix, waarbij een bepaalde doelgroep niet overheerst is belangrijk voor de verdere invulling van een landgoed.

4. Ideeën voor de opzet en inrichting van een zorglandgoed

4.1 Kwaliteiten van verschillende werkgebieden

Een zorglandgoed biedt de mogelijkheid een groot aantal werkgebieden te ontwikkelen. Hierbij kun je b.v. denken aan veehouderij, tuinbouw, huishouden, landschapsbeheer, catering of zuivelverwerking. Om een beeld te krijgen van verschillen tussen deze werkgebieden en de mogelijkheden die ze bieden voor cliënten zijn interviews gehouden met medewerkers van groene en ambachtelijke projecten waar cliënten in verschillende werkgebieden kunnen werken. Voor de ontwikkeling van zorglandgoederen is het van belang te weten waarin de verschillende werkgebieden verschillen en hoe je voor verschillende cliënten een passend aanbod kunt bieden. We geven hier een overzicht van de kwaliteiten van werkgebieden en hun onderlinge verschillen. In de bijlage staat een uitgebreide beschrijving van verschillende werkgebieden. Belangrijk basisvoorwaarde bij dit alles is dat het alleen maar goed werkt als de werkbegeleider of boer zelf enthousiast is voor het werkgebied en dit enthousiasme kan overbrengen aan de deelnemers.

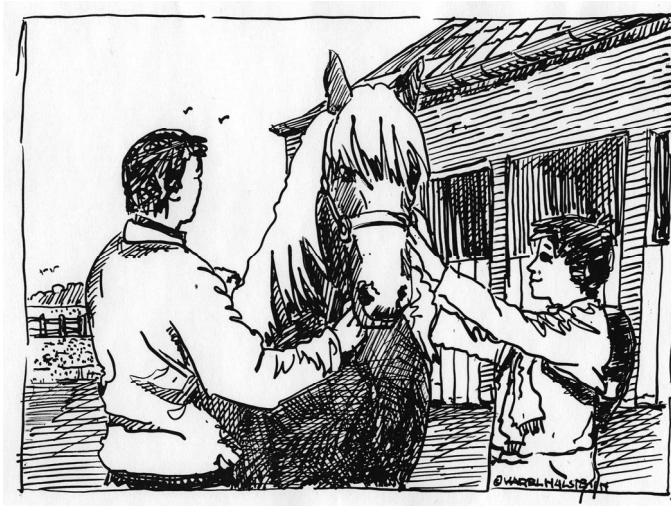
Werkgebied	Werkzaamheden	Karakteristieke eigenschappen	Mogelijke doelen en doelgroepen waarvoor werkgebied speciaal geschikt is
Huishouden	Koffie, thee zetten Lunch bereiden Schoonmaken Wassen	Vrouwelijk imago Veel binnenwerk Verzorgend Zichtbaar voor iedereen Veel contacten Samenwerken in kleine ruimte Herhalende activiteiten Geuren	Geschikt voor kwetsbare mensen Voor jezelf leren zorgen Plezier in huishouden Leren samenwerken Omgaan met eetstoornis Omgaan met autoriteit van vrouw
Siertuin	Inrichten en onderhoud terrein Verzorgen tuin Bomen verzorgen	Weinig werkdruk Ruimte voor creativiteit Verzorgend Zichtbaar Dicht bij huis	Geschikt voor kwetsbare mensen Eigen keuzes leren maken
Landschapsbeheer	Snoeien, knotten Paden onderhouden Hout kloven	Weinig werkdruk Fysiek werk Effecten over langere tijd zichtbaar	'Aarden' Fysiek aansterken
Veehouderij	Vee naar weide brengen Uitmesten Voeren Melken	Onberekenbaarheid van dieren Direct appel van dieren Band met dieren Vaste werkzaamheden in de dag Levensprocessen	Herstel vertrouwen bij gekwetste mensen In beweging komen Grenzen leren 'Stevigheid' ontwikkelen

Werkgebied	Werkzaamheden	Karakteristieke eigenschappen	Mogelijke doelen en doelgroepen waarvoor werkgebied speciaal geschikt is
Werken met paarden	Verzorgen van paarden, uitmesten paardrijden, voltigeren, therapie	Dier waar je sterke band mee kunt ontwikkelen	Jongeren; band opbouwen; sociale interactie; vertrouwen en stevigheid ontwikkelen, 'je leven leren sturen'
Tuinbouw	Zaaien, planten, spitten Verspenen Schoffelen, wieden Oogsten	Seizoensritme (voorjaar-zomer-herfst-winter) Levensprocessen Veiliger dan grote dieren Diverse omgevingen: kas, kruiden, bloemen, vollegrondstuinbouw	Inzicht in eigen processen In beweging komen
Zuivelverwerking	Kaas, yoghurt, kwark maken Schoonmaken Flessen vullen en etiketteren Kazen poetsen en keren	Schoon, precies werk Afgesloten, geïsoleerde ruimte Weinig indrukken van buiten Vaste werkzaamheden	Structuur ontwikkelen Nauwkeurigheid en alertheid ontwikkelen Grenzen leren bij perfectionisme
Winkel	Verkoop groenten, zuivel Winkelruimte verzorgen Voorraad aanvullen Contact met klanten Omgaan met kassa	Contacten met klanten Vertegenwoordiger van landgoed Onverwachte situaties	Contact met klanten Omgaan met complimenten en klachten
Bakkerij	Maken van deeg Bakken van brood(jes) koekjes en taarten	Creatief proces Geuren Aandacht en nauwkeurigheid	Werkritme, aandacht, nauwkeurigheid ontwikkelen
Horeca (catering)	Opnemen en rondbrengen bestellingen Omgaan met kassa Maken van broodjes, salades	Contacten met klanten Vertegenwoordiger van landgoed Onverwachte situaties	Contact met klanten Omgaan met complimenten en klachten
Techniek	Sleutelen	Niet groene activiteit Technisch Inzicht nodig	Jongeren; met name jongens

4.2 Gebruik maken van de verschillen tussen werkgebieden

Op een zorglandgoed is het aan te bevelen plekken te creëren waar het werk centraal staat: waar je je energie kwijt kunt, waar je inspanningen verricht en plekken waar het met name gaat om de beleving van de groene ruimte, waar je kunt genieten van de stilte, geuren, kleuren en (natuurlijke) geluiden. Werk- en belevingsplekken kunnen beide ingangen zijn voor het ervaren van veiligheid, uitdaging en betrokkenheid. Ondanks het feit dat binnen elk werk-

gebied gevarieerd kan worden in de nadruk die op 'werkdruk of -houding' en op 'beleving' wordt gelegd, kent het ene werkgebied meer werkdruk en leent het zich meer voor het aanleren van een werkhouding terwijl een ander werkgebied juist meer mogelijkheden voor beleving biedt. Naast de aspecten beleving en werkdruk verschillen werkgebieden ook in andere aspecten, zoals mogelijkheden voor contact, omvang van de werkruimte en voorspelbaarheid van de werkzaamheden zoals hiervoor ook is aangegeven. Bewust zijn van deze kwaliteiten en de kenmerkende verschillen tussen werkgebieden biedt begeleiders de mogelijkheid werkgebieden gericht in te zetten bij verschillende cliënten. Hieronder worden een aantal kenmerkende verschillen tussen werkgebieden op een rij gezet.

Werken met paarden.

Tijdsaspect

Lange termijn effecten
Landschapsbeheer, boomteelt

Korte termijn effecten
Tuinbouw

Tuinbouw.

Fysieke ruimte

Afgesloten
Zuivelverwerking

Groot, wijds
Akkerbouw

Dicht bij huis
Huishouden

Ver weg
Landschapsbeheer

Geur en kleur
Bakkerij, huishouden, kruidentuin

Steriel
Zuivelverwerking

Bakkerij.

Sociale aspecten

Weinig contact met anderen
Zuivelverwerking

Veel contacten
Huishouden

Geen contacten met klanten
Zuivelverwerking, siertuin

Contacten met klanten
Winkel, horeca

Horeca.

Andere kwaliteiten

Weinig ruimte voor creativiteit
Tuinbouw, Veehouderij

Veel ruimte voor creativiteit
Siertuin, Huishouden

Minder mogelijkheden voor beleving
Zuivelverwerking

Veel mogelijkheden voor beleving
Siertuin, Landschapsbeheer

Regelmatig werkdruk
Veehouderij, tuinbouw, bakkerij, horeca

Weinig werkdruk
Siertuin, landschapsbeheer

Landschapsbeheer.

4.3 Potentie zorglandgoed waarmaken

Landgoed Hackfort is een mooi voorbeeld dat laat zien dat een zorglandgoed meer kan zijn dan een verzameling zorgboerderijen en dat samenwerking tussen verschillende partners voordelen heeft. De samenwerking tussen partners met verschillende achtergronden zorgen voor onverwachte mogelijkheden voor cliënten. De samenwerking met Natuurmonumenten biedt de mogelijkheid en opleiding te volgen tot molenaar; de samenwerking met Driekant zorgt voor mogelijkheden in de catering en horeca ervaring op te doen.

Hackfort is een voorbeeld waarbij gebruik wordt gemaakt van de unieke kwaliteiten van een landgoed. De hele keten is zichtbaar: van zaaien, tot het verwerken en vermarkten van de producten, herbergt het landgoed een grote diversiteit aan activiteiten en zijn er veel mogelijkheden voor integratie in de lokale samenleving door de educatieve en recreatieve activiteiten.

Hackfort laat ook zien dat op een landgoed plek is voor diverse doelgroepen. Bij de inrichting van een landgoed zijn er mogelijkheden afgesloten plekken te creëren voor verschillende doelgroepen, waardoor voor iedereen ook voldoende veiligheid kan worden gecreëerd. Op Hackfort is de insteek dat in het werk de doelgroepen zo veel mogelijk integreren, maar dat in de woonsituatie de groepen meer gescheiden zijn. Dit lijkt in de praktijk goed te werken en kan een leidraad zijn voor nieuwe zorglandgoederen.

Bij de inrichting van binnen- en buitenruimtes op een zorglandgoed, de keus voor de werkgebieden en doelgroepen is het uiteindelijk van groot belang na te gaan of er voldoende veiligheid en voldoende uitdaging is voor iedereen en of de werkzaamheden en activiteiten leiden tot voldoende betrokkenheid van cliënten en medewerkers bij het geheel. Hierbij gaat het om het optimaal benutten van de groene kwaliteiten zoals die bij de verschillende doelgroepen naar voren kwamen en de kwaliteiten die samenhangen met groene ondernemers en hun gezinnen die op het zorglandgoed wonen.

4.4 Visualisatie van de ideeën

Op basis van literatuuronderzoek en interviews hebben we veel informatie verzameld die van belang is voor de inrichting van zorglandgoederen. Bij de verschillende doelgroepen hebben we een aantal specifieke inrichtingseisen weergegeven. Verder kunnen we concluderen dat een landgoed een aantal algemene kwaliteiten moet bezitten. Het moet voldoende veiligheid en uitdaging bieden en betrokkenheid genereren. Dit zijn basiskwaliteiten voor verschillende doelgroepen. Om dit te realiseren dient er binnen een landgoed voldoende variatie in sferen en activiteiten te zijn. Hieronder worden een aantal contrasterende aspecten vermeld die op een landgoed een plek moeten krijgen. Deze aspecten sluiten deels weer aan bij de kwaliteiten van de werkgebieden.

Verder is het algemene advies de doelgroepen zo veel mogelijk te betrekken bij de inrichting van het zorglandgoed.

Bij de beschrijving van de aspecten is gebruik gemaakt van het rapport: een healing garden voor de Hoge Born (Custers, 2007).

Binnen en buiten

Op het landgoed komen woon- en werkgebouwen. Het is prettig als er een vloeiende overgang is van binnen naar buiten en mensen naar buiten kunnen kijken.

Cultuur en natuur

Dicht bij de woongedeelten is er ruimte voor meer zelf gecreëerde elementen zoals een vijver, specifieke vormen; verder weg van de woongedeelten krijgt de natuur de overhand.

Arbeid en beleving

Er is ruimte voor productietuinen en -velden waar efficiënt geproduceerd kan worden. Kenmerken zijn rechte paden, grote velden. Deze zullen wat verder van de woongedeelten afliggen.

Dichter bij de woongedeelten komen meer belevingselementen, kronkelende paden, doorkijkjes etc.

Aandachtspunten en aspecten die van belang zijn voor de beleving:

- Plekken om je terug te trekken voor bezinning, reflectie.
 - Waterpartij, kenmerkende boom met bankjes, kronkelende paadjes die ergens naar toe leiden, beschutting van struiken en bomen.
- Plekken die zorgen voor afleiding (van zorgen, pijn, gedachten).
 - Bijzondere bomen, water, kunst, bijzondere geuren of kleuren.
- Openheid: plekken waar je ver weg kunt kijken.
 - Open plekken, doorkijkjes.

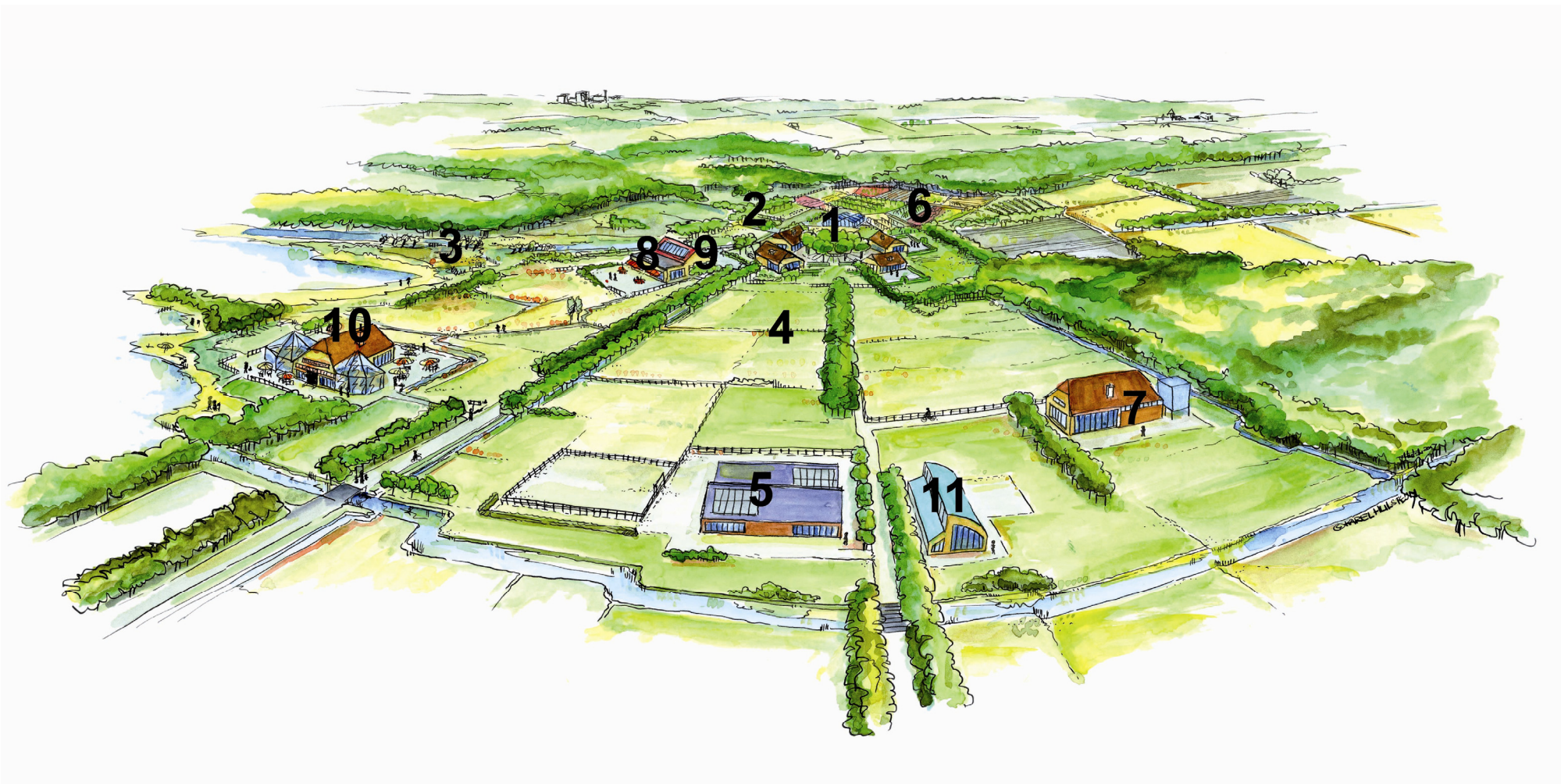
Buitenwereld en landgoedwereld

Er moeten plekken zijn waar de bewoners en cliënten zich terug kunnen trekken en elkaar kunnen ontmoeten. Deze zullen dichtbij de woongedeelten liggen.

Daarnaast zijn er plekken waar de ontmoeting met de buitenwereld (bezoekers) tot stand komt.

Aandachtspunten en aspecten die van belang zijn voor sociale contacten:

- Ontmoetingsplekken met andere bewoners en andere gebruikers en mogelijkheden om in kleine en grotere groepen te zitten.
 - Terras, tuin, zitjes.
- Ontmoetingsplekken met bezoekers van buiten.
 - Terras, (beelden)tuin, pluktuin, theetuin.

1. Huishouden; 2. Siertuin; 3. Landschapsbeheer; 4. Veehouderij; 5. Werken met paarden; 6. Tuinbouw; 7. Zuivelverwerking; 8. Winkel; 9. Bakkerij; 10. Horeca; 11. Techniek.

Andere aandachtspunten zijn:

- Zorg dat men de weg goed kan vinden en dat paden en doorgangen goed begaanbaar zijn.
- Zorg voor voldoende zonnige als beschutte plekken.
- Houd zonodig rekening met omgevingsgeluiden (snelwegen, spoorlijnen) en zoek manieren om de storende effecten tegen te gaan.

Zie schets die inspiratie kan geven voor de inrichting van zorglandgoederen.

5. Aanbevelingen

In dit rapport zijn een groot aantal inzichten aangereikt. Onze aanbeveling is deze inzichten te betrekken bij het ontwikkelen en het vormgeven van zorglandgoederen.

Het gaat dan specifiek om de volgende aspecten:

- Creëer voldoende mogelijkheden voor veiligheid, uitdaging en betrokkenheid.
- Creëer voldoende variatie in werkgebieden, mensen en sferen binnen het zorglandgoed.
- Geef concrete invulling aan de visie van community care: betrek niet zorg partners op een volwaardige manier bij de ontwikkeling en het functioneren van het zorglandgoed en zorg voor voldoende interactie met de sociale omgeving.
- Maak gebruik van de unieke kwaliteiten die de groene omgeving bidet.
- Zorg voor een goede balans tussen 'ondernemers-', 'zorg-', 'werk-' en 'belevingskwaliteiten'.
- Zorg er zo voor dat een zorglandgoed iets bijzonders wordt en niet de zoveelste zorgboerderij of een zorginstelling in het groen.

6. Literatuur

Cool, W., 2002.

Landbouw verbindt. Landbouw & Zorg als antwoord op overlast. Omslag, Haarlem.

Custers, M., 2006.

Een healing garden voor de Hoge Born. Verslag van een literatuurstudie naar de inrichtingsaspecten die een tuin tot een helende tuin maken. Alterra. Wageningen.

Elings, M., 2004.

Boer, zorg dat je boer blijft! Een onderzoek naar de specifieke waarden van een bedrijfsmatige zorgboerderij. In opdracht van Omslag en het Landelijk Steunpunt voor Landbouw en Zorg. Rapport 194B, Wageningen UR, Wageningen.

Elings, M., N. van Erp & F. van Hoof, 2005.

De waarde van zorgboerderijen voor mensen met een psychiatrische of verslavingsachtergrond. Voorstudie en aanzet tot een onderzoeksprogramma. Rapport 97, Plant Research International, Wageningen.

Gezondheidsraad & RMNO, 2004.

Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Deel 1 van een tweeluik. Verkenning van de stand der wetenschap. Gezondheidsraad en RMNO, Den Haag.

Gorter, 2006.

Samen staan ze sterker. Een onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van het werken met een mix van doelgroepen op zorgboerderijen. Afstudeeropdracht SPH Hanzehogeschool Groningen.

Hassink, J., 2002.

De betekenis van landbouwhuisdieren in de hulpverlening. Resultaten van interviews met professionals op zorg- en kinderboerderijen. Plant Research International, Wageningen.

Hassink, J. & D. Ketelaars, 2003.

De bodem onder de zorgboerderij. Naar een onderbouwing van de heilzame eigenschappen van een zorgboerderij. In: Handboek Dagbesteding: A3116-3- A 3116-26.. Van Loghum Bohn Stafleu, Houten.

Hassink, J., 2006.

Gezond door landbouw en groen. De betekenis van landbouw en groen voor de gezondheid van de stedelijke samenleving. 228 p. Van Gorcum, Assen.

Hassink, J., D. Ketelaars & L. vd Linden, 2006.

Visies op gezondheid en gezondheidsbevorderende kwaliteiten. In: Gezond door landbouw en groen. De betekenis van landbouw en groen voor de gezondheid van de stedelijke samenleving (J. Hassink), p. 151-162.

Kieft, E. & J. Hassink, 2004.

Noem het maar gewoon medicijn. De betekenis van wijktuinen voor het welbevinden van stadsbewoners in Amsterdam. NIDO programma 'Landbouw en Groen voor een Gezonde Samenleving'. Rapport 85, Plant Research International, Wageningen.

Klein Bramel, D., 2005.

Verslag van Ontmoetingsdag van Omslag op De Hoge Born in Wageningen. Inleiding presentiebenadering. Stichting Omslag, Dronten.

Markvoort, R. & M. van der Schilden, 2004.

Natuurlijk herstellen. Miniconferentie burn out herstel op de boerderij en in het groen. NIDO, Leeuwarden.

Plempers, E. & K. van Vliet, 2003.

Community care: de uitdaging voor Nederland. Verweij Jonker Instituut, programma Maatschappelijke zorg, working paper 13.

RMO advies 25, 2002.

De handicap van de samenleving. RMO, Den Haag.

Schols, J.M.G.A. & C. van der Schriek-van Meel, 2006.

Day care for demented elderly on a care farm; first outcome impressions are promising. Journal of American Medical Directors Association. Journal of the American Medical Directors Association 7 (7): p. 456-459.

Zwartbol, Ch., 2005.

Zeg eens zorgboer, wat vind je van je? Enquête onder zorgboeren van Nederland anno 2005. Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg. Barneveld.

Bijlage I.

Eisen landgoed

Een landgoedeigenaar hoeft een landgoed niet persé te registreren. Een officiële registratie als landgoed onder de Natuurschoonwet brengt bepaalde fiscale faciliteiten met zich mee. Om een dergelijke registratie te krijgen moet het landgoed aan bepaalde voorwaarden voldoen. Dat zijn globaal de volgende:

1. Het landgoed moet een aaneengesloten gebied zijn van minstens vijf hectare. Als het gaat om een historische buitenplaats dan is één hectare ook voldoende. Bos, een historische tuin of park, water, natuurterreinen of opstallen met erf en tuin mogen met bepaalde voorwaarden meegerekend worden.
2. Als een weg, spoor, dijk of waterloop over het landgoed loopt en de samenhang van het landgoed verstoord of inbreuk doet aan het natuurschoon dan kan een landgoed niet geregistreerd worden.
3. Minstens 30% van de totale oppervlakte van het landgoed moet bestaan uit bos of andere houtopstanden. Alleen als het landgoed minstens voor de helft uit natuurterreinen bestaat, mag dit minder zijn; dan geldt een minimum van twintig procent bos.
4. Landbouwterreinen op het landgoed kunnen worden meegenomen in de registratie als ze aan bepaalde voorwaarden voldoen. De belangrijkste daarbij is, is dat er een beperking vastzit aan het aantal hectares landbouwterrein dat meegenomen wordt in de registratie. Daarnaast moet het landbouwterrein min of meer omzoomd worden door houtopstanden. Hierbij kan gedacht worden aan houtwallen, hagen, lanen of bossen.
5. Opstallen kunnen alleen geregistreerd worden als ze voldoen aan de volgende voorwaarden:
 - o een gebouw van voor 1940.
 - o het gebouw past bij het karakter van het landgoed.
 - o het gebouw functioneel is voor de instandhouding of beheer van het landgoed (het gebouw moet dan wel door beplanting aan het oog onttrokken worden).
6. De grond op het landgoed mag voor verschillende doeleinden gebruikt worden mits het karakter en de natuurschoon van het landgoed niet aangetast wordt. Als voorbeeld geeft men glastuinbouw (ook boogkassen) of intensieve dag- of verblijfsrecreatie. In beide gevallen zou er op een zorglandgoed sprake van kunnen zijn.
7. Het landgoed hoeft niet persé open gesteld te worden voor publiek. Wel is het zo dat als de eigenaar het landgoed open stelt er meer fiscale faciliteiten te verkrijgen zijn. Er moet dan wel een aaneengesloten gebied van minstens vijf hectare opengesteld worden.

(bron: Natuurschoonwet uit 1928; zie brochure Landgoederen, Ministerie van LNV)

In juni 2007 zijn een aantal voorwaarden veranderd. De exacte wijzigingen zijn te vinden op de website van het ministerie van LNV: Overzicht NSW wetswijziging per 1 juni 2007.

Bijlage II.

Visie op jeugdzorg op de zorgboerderij

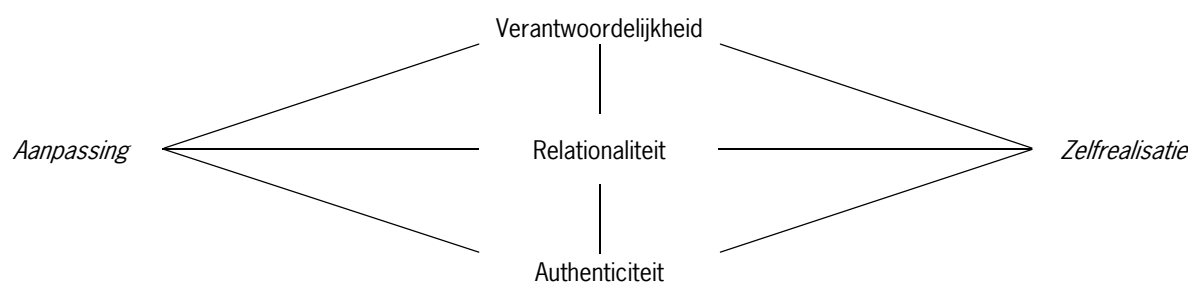
Piet van IJzendoorn van de Zonnehoeve in Zeewolde heeft vanuit zijn praktijk van gezinshuizen op de zorgboerderij de volgende visie ontwikkeld over de gewenste kwaliteiten.

Er moet een economische en relationele gerichtheid zijn die in eerste instantie gericht is op het verrichten van de maatschappelijke kerntaak. Daarbij wordt de verantwoordelijkheid genomen voor hulpverlening welk past bij de economische kerntaak. De zorg rust zo op het gezonde deel van de samenleving en is er een onderdeel van.

De basis kwaliteiten zijn:

- gerichtheid op een taak buiten het probleem, het gewone leven.
- meebeleven, het zich nuttig voelen, deel zijn van.
- ervaren van verantwoordelijkheden, bij de ander voor de kerntaak, en het krijgen van verantwoordelijkheden.
- gewone relationele contacten, (gelijk)waardigheid, respect, acceptatie, het er mogen zijn, verbondenheid.
- authenticiteit van het geheel en het authentiek kunnen zijn in het werk. Het zoeken naar de eigen ontwikkelingsweg, open en eerlijkheid als basis.
- direct contact met de basis van ons bestaan, 'het Leven', de natuur.

De kunst in opvoeding is het vinden van een *integratie tussen het streven naar aanpassingen aan de eisen van omgeving en het gericht zijn op de zelfrealisatie en zelfontplooiing* van het kind. De ontwikkeling van verantwoordelijkheid, van relationaliteit en authenticiteit spelen hierin de bemiddelende rol. De ontwikkeling van verantwoordelijkheid en van authenticiteit zorgen ervoor dat aanpassing *geen actief volgen* is, maar een keuze. De ontwikkeling van relationaliteit zorgt ervoor dat zelfrealisatie zich ontwikkelt vanuit *verbondenheid* en niet verwordt tot egoïsme of narcisme. In schema (Traas, 1997, p.54)

Bij *aanpassing* zijn termen als: verbondenheid, zorgzaamheid, veiligheid, zekerheid, liefde, ergens bij horen, (zelf) respect, succes, e.d. van belang.

Bij *zelfrealisatie* is groei behoefte, ontplooiing, zingeving, zelfbevestiging aan de orde.

Bijlage III.

Karakterisering van verschillende werkgebieden die op een zorglandgoed een plek kunnen krijgen

Kwaliteiten verschillende werkgebieden

Inleiding

Op een zorglandgoed kunnen verschillende werkgebieden ontwikkeld worden. Elk werkgebied heeft specifieke werkzaamheden en kwaliteiten. Voor een zorglandgoed is het van belang voldoende variatie in werkzaamheden en kwaliteiten te ontwikkelen.

In deze notitie beschrijven we de werkzaamheden die bij verschillende werkgebieden horen, specifieke kenmerken van elk werkgebied en voorbeelden van doelstellingen waaraan werkgebieden kunnen bijdragen. De hieronder vermelde inzichten zijn gebaseerd op interviews met werkbegeleiders van de volgende zorgboerderijen en ambachtelijke projecten.

- Vijfsprong. Therapeutische leefwerkgemeenschap voor cliënten met een psychiatrische problematiek en cliënten met een verstandelijke beperking in Vorden.
- Nieuw Rijssenburg. Therapeutische leefwerkgemeenschap voor jongvolwassenen met een psychiatrische problematiek in Driebergen.
- De Hoge Born. Therapeutische werkgemeenschap voor cliënten met een psychiatrische problematiek en dagbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking in Wageningen.
- Tuinderij de Sleutelbloem. Zorgwekerij waar dagbesteding en werktrajecten worden geboden voor mensen met psychiatrische problematiek.
- Driekant. Biologische bakkerij, lunchcafé, cateringservice in Zutphen. Commerciële activiteiten worden gecombineerd met leerwerktrajecten voor mensen die (nog) geen aansluiting vinden bij de reguliere arbeidsmarkt.

De verschillende werkgebieden

Werkgebied Huishouden

Wat houdt het werkgebied in

Vaste werkzaamheden binnen dit werkgebied zijn koken, koffie en theezetten, schoonmaken van de ruimtes, wassen van kleding, hand- en theedoeken.

Aard van het werkgebied

Vrouwelijk imago. Deelnemers met een psychiatrische achtergrond vinden werkgebied vaak niet leuk. Het heeft een bepaald beeld/imago. Koken en schoonmaken is vrouwelijk; het is geen echt werk en sommigen denken dat ze het niet kunnen.

Verzorgen voor de gemeenschap. Iedere dag ben je bezig om schoonheid te brengen in de omgeving. Je maakt anderen blij; je doet het voor de gemeenschap. Opruimen en schoonmaken van de omgeving heeft ook een link met innerlijke ordening. Het huishouden is ook minder productiegericht dan bv. het vee of de tuinbouw. Toch is er ook wel hectiek: om half 1 moet b.v. het eten klaar staan.

Geuren. Je zit de hele dag in de geuren van de maaltijd; veel mensen hebben daar plezier aan.

Samenwerken in een kleine ruimte. Het werk gebeurt deels in een kleine ruimte, dus je moet leren om samen te werken, leren sociaal te zijn. In dit werkgebied moeten conflicten of verliefdheden uitgepraat worden.

Centraal: zichtbaar voor iedereen. In de huishouding raak je thuis in het huis. Verder kom je met iedereen in contact. Het huishouden is het centrale werkgebied. Je krijgt veel reacties van anderen; vaak complimenten. Dit draagt bij aan het zelfvertrouwen. Het is ook een werkgebied waar je je niet kunt verschuilen; je moet ook verantwoordelijkheid nemen.

Herhaling. Elke dag komen dezelfde klussen weer langs. Als iets niet lukt, kun je het de volgende dag weer proberen. Bij andere klussen kun je een start maken en het de volgende dag afmaken. Je leert ook relativeren; b.v. als je kopjes kapot laat vallen bij het dekken van de tafel, dan weet je dat je het de volgende dag kunt doen zonder ze te laten vallen.

Binnenwerk; voor ieder wat wils. Er is veel binnenwerk; dit is aangenaam bij slecht weer. Je kunt b.v. klusjes doen bij de kachel. Welke leeftijd je ook hebt, je kunt altijd meedraaien in het huishouden. Er is altijd werk voor iedereen. Meer dan in veel andere werkgebieden.

Vieren, verrassen van anderen. Het is ook een werkgebied waarin je je kunt uitleven en aandacht kunt geven aan anderen. Een goed voorbeeld is het verzorgen van verjaardagen.

Doelen die je kunt koppelen aan het werkgebied huishouden

Voor jezelf leren zorgen. Veel deelnemers met een psychiatrische achtergrond zorgen slecht voor zichzelf. In het werkgebied huishouden leer je heel basaal voor jezelf en je omgeving te zorgen: goed eten, aandacht voor eten, schoonmaken. Je leert ook plezier in het huishouden ervaren. Dat is voor iedereen van belang, omdat ieder zijn/haar eigen huishouden heeft of in de toekomst kan krijgen.

Verder kun je nieuwe dingen leren koken, nieuwe groenten leren kennen. Zelfvertrouwen ontwikkelen. Ook worden de zintuigen wakker gemaakt en ontstaat er meer aandacht voor de geuren van het eten en het mooi opdienen.

Leren samenwerken. Omdat je in dit werkgebied vaak in een kleine ruimte werkt, moet je wel veel aandacht besteden aan het goed samenwerken.

Omgaan met vrouwelijkheid en vrouwelijke autoriteit. Huishouden heeft een vrouwelijk imago. Klusjes doen kan een goede ingang zijn voor mannen die het moeilijk hebben met het vrouwelijke werkgebied en met name als een vrouw de baas is in dit werkgebied.

Voor welke groep lijkt dit werkgebied heel geschikt te zijn

Depressie. Mensen met depressie hebben specifiek baat bij het huishouden. In dit werkgebied kun je met een eenvoudig klusje in een warme beschutte omgeving beginnen. Een kenmerkend voorbeeld is b.v. warm bij de kachel noten kraken. In het vervolg kunnen klusjes gedaan worden waarbij je langzaam uit je schulp kunt kruipen.

Psychotisch. Bij deelnemers die psychotisch zijn kan dit werkgebied ook positief uitwerken. In het werkgebied kun je veel structuur bieden. Een voorbeeld is doekjes opvouwen.

Voor welke groep kan dit werkgebied problematisch zijn

Mensen die heel druk zijn. Voor hen is het vaak een lastig werkgebied omdat je in een kleine ruimte werkt en er veel drukte is.

Mensen met smetvrees. Dit is een lastige groep voor dit werkgebied. Toch kan het werkgebied ook juist een kans bieden om met de smetvrees aan de slag te gaan.

Mensen met eetstoornissen. Voor deze groep kan het huishouden heel confronterend zijn. Maar ook hier biedt het een kans om aan de eetstoornis te werken. Sommige deelnemers zijn grenzeloos met eten. Ze zijn b.v. ongeremd bij het koekjes eten. Het huishouden kan hen helpen grenzen te leren.

Traumatische ervaringen thuissituatie. Voor mensen die een heel traumatische herinnering van thuis hebben kan het huishouden te veel oproepen en is het soms goed juist wat anders te doen.

Werkgebied Zuivelverwerking

Wat houdt het werkgebied in

Werkzaamheden binnen dit werkgebied zijn: kaas, kwark en yoghurt maken, melk met afvulmachine in flessen doen, etiketteren, kaas coaten en omkeren, bestellingen klaarzetten, flessen spoelen, ruimte schoonmaken, zuivel wegbrengen.

Aard van het werkgebied

Structuur, schoon en precies. Het is heel gestructureerd werk en je moet heel schoon en precies werken.

Vaststaand ritme van werkzaamheden. Het werk is ook dwingend; op vaste tijdstippen in de week moeten vaste werkzaamheden gebeuren. Aan het begin vd week weet je precies wat er moet gebeuren.

Afgesloten, geïsoleerd. Je werkt meestal in een afgesloten, kleine ruimte. Je krijgt weinig indrukken van buiten. Er is ook weinig inloop. Daardoor ontstaat er een soort gezinssfeer. Een nieuw iemand valt direct op.

Stoom en geluid. Door de werkzaamheden is er regelmatig veel stoom in de ruimte; dit kan benauwend zijn. Ook is er vaak behoorlijk veel geluid, o.a. van de flessenvulmachines.

Enige diversiteit. Er zijn wel verschillen in werkzaamheden tussen de dagen. Op sommige dagen wordt er zuivel gemaakt; op andere dagen worden de bestellingen weggebracht. 's Ochtends is er veel werkdruk om de zuivel te maken; s middags wordt er vaak schoongemaakt en is het rustiger. Er zijn ook rustige klussen: b.v. het coaten van de kazen. Het coaten is een repetitieve meditatieve activiteit, vaak in een rustige ruimte.

Doelen die je kunt koppelen aan het werkgebied

Structuur. Het werkgebied is ideaal voor mensen die structuur fijn vinden of nodig hebben.

Alertheid. Het is een werkgebied waar je alert blijft. Je leert zorgzaam te zijn; melk is een kwetsbaar product. Het werkgebied is niet geschikt voor rouwdouwers.

Voor welke groep lijkt dit werkgebied heel geschikt te zijn

Perfectionisten. Als je heel perfectionistisch bent kun je je kwaliteiten goed gebruiken in dit werkgebied. Je kunt leren je grenzen te trekken. Het kan voldoening geven als mensen deze kwaliteit kunnen benutten.

Autisme. De ervaring is positief bij mensen met autisme, omdat er steeds dezelfde ritmische activiteiten zijn.

Voor welke groep kan dit werkgebied problematisch zijn

Rouwdouwers. Dit werkgebied is niet geschikt voor rouwdouwers en mensen die ruimte nodig hebben.

Claustrofobie. Het is ook niet geschikt voor mensen die angst hebben voor een kleine ruimte.

Werkgebied veehouderij

Wat houdt het werkgebied in

Activiteiten in dit werkgebied zijn; vee naar buiten doen en naar de stal brengen, stal uitmesten, jongvee en kleinvee verzorgen, water naar het weiland rijden, bestellingen doen, het maken van nieuwe omheiningen, controle van afrastering, zuring steken, potstal opstrooien, hooien.

Er is een groot verschil in karakter en werkzaamheden bij verschillende diersoorten. Hierover is in een eerder onderzoek een rapport verschenen (Hassink, 2002).

Karakter van het werkgebied

Onberekenbaar. Specifiek van dieren is het onberekenbare, de verrassing. Deelnemers moeten de spanning leren verdragen.

Fysiek. Sommige dieren zoals koeien zijn groot, robuust. Sommige deelnemers zijn er bang voor in het begin. Er is ook veel lichamelijk werk; je loopt veel heen en weer; mensen worden er steviger door.

Appèl. Dieren doen een heel direct appèl op je. Dieren staan emotioneel dicht bij de mens dan planten. Dieren zijn ook heel fysiek. Als ze honger hebben laten ze duidelijk blijken en ook de verzorging levert direct een positieve reactie. Dieren doen ze een heel direct appèl op deelnemers om in beweging te komen.

Band en warmte. Dieren staan dicht bij de mens en hebben herkenbaar gedrag. Je krijgt er makkelijk een band mee. Met name koeien hebben voor veel mensen een warme uitstraling.

Vast ritme in de dag. Het werken in dit gebied is een ritmisch gebeuren gedurende de dag. In de ochtend en avond zijn er de vaste werkzaamheden en tussendoor ander werk.

Doelen die je kunt koppelen aan het werkgebied

Vertrouwen, warmte. Het contact met dieren kan veel betekenen voor mensen die het vertrouwen in de medemens kwijt zijn. Het contact met dieren kan dan een eerste stap zijn in het herstel van contacten met levende wezens. Het voordeel van dieren is dat ze niet achter je rug om over je roddelen en dat ze eerlijk zijn.

Spiegel. Tussen dieren spelen vergelijkbare processen als tussen mensen. In een kudde is een rangorde; sommige dieren worden buitengesloten. Deelnemers herkennen dit en betrekken het op hun eigen leven. Als een jongere heel druk is en een koe moet kalveren, dan is het makkelijk duidelijk te maken dat deze persoon nu even rustig moet zijn. Een mooi voorbeeld is ook hoe een boer aan een Marokkaanse jongen duidelijk maakt dat hij haantjesgedrag wel begrijpt, maar dat een haan ook verantwoordelijkheid neemt en zich haast dood vecht om de kippen te beschermen. In het werken met dieren zitten ook veel metaforen die inzicht kunnen geven in je eigen processen. Een voorbeeld is een manager die probeert de schapen naar de stal te brengen door vooruit te lopen. Dit lukt niet. Het blijkt dat dit een herkenbaar proces is.

Ontwikkelen zelfvertrouwen. Het ervaren dat je leiding geeft aan een groot dier en het dier naar je luistert, draagt bij aan eigenwaarde en zelfvertrouwen.

Verantwoordelijkheid ontwikkelen. Zeker bij kinderen en jongeren is de ervaring dat het verzorgen van dieren een prima middel is om verantwoordelijkheid te ontwikkelen. Het is heel duidelijk dat een dier verzorging nodig heeft. Door de vanzelfsprekende manier waarop in het werkgebied veehouderij duidelijk is dat je verantwoordelijkheid hebt voor een goede verzorging van de dieren, nemen deelnemers dit makkelijk over.

In beweging komen. Sommige deelnemers zijn niet vooruit te branden. Dieren reageren heel direct. Als je 's ochtends naar de varkens of kippen gaat, dan schreeuwen ze zo hard om gevoerd te worden dat je vanzelf in beweging komt.

Dierafhankelijk. Er is een grote variatie tussen de karakters van diersoorten. De ervaring is b.v dat het contact met koeien een rustgevende werking heeft. Bij geiten of paarden kun je leren om te gaan met onverwachte situaties.

Voor welke groep lijkt dit werkgebied heel geschikt

Emotioneel beschadigde mensen. Het werkgebied lijkt heel geschikt voor deelnemers die gekwetst zijn in het contact met andere mensen en moeite hebben contacten op te bouwen. Het contact met dieren kan een eerste stap zijn.

Jongeren en kinderen. Bij deelnemers uit de jeugdzorg blijkt het verzorgen van dieren vaak een stimulans te zijn voor het ontwikkelen van verantwoordelijkheidsgevoel. Voor andere jeugdigen (met grensoverschrijdend gedrag) kunnen dieren fungeren als spiegel; verder kunnen dieren aan meer teruggetrokken jeugdigen veiligheid bieden.

Voor welke groep kan dit werkgebied problematisch zijn

Psychotisch. Als mensen tegen het psychotische aanzitten dan is het wellicht lastig om met dieren te werken, omdat ze te onberekenbaar zijn. Dan is de plantenwereld rustiger; deze wereld heeft meer rust en ordening en dat geeft steun.

Autisme. Het kost vaak veel tijd voor je het werkgebied kunt overzien. Voor deelnemers met autisme is dit lastig. Ze kunnen alleen goed werken met dieren als ze voldoende mee kunnen bewegen en de onvoorspelbaarheid aankunnen.

Angstig. Bij angstige mensen is het werken met grote dieren vaak te bedreigend. Het kost tijd voordat ze in dit werkgebied goed kunnen meedraaien.

Werkgebied Siertuin

Wat houdt het werkgebied in

Verzorgen van de siertuin, maaien, onkruid wieden, inrichten en onderhoud van het terrein. Opruimen van rommel op het terrein. Maken van vogelkastjes, kloven van hout, landschapsonderhoud, paden aanleggen en onderhouden en fruitbomen onderhouden kan er ook bijhoren.

Karakter van het werkgebied

Weinig werkdruk. Siertuin is een weinig productiegericht werkgebied. Doordat er geen werkdruk is, komen de meer kwetsbare mensen in dit werkgebied. Ook wordt er eerder geklaagd over pijntjes en klachten.

Keuzevrijheid in werkzaamheden. Je hebt in dit werkgebied keus in wat je wilt doen. In het werkgebied vee is dat b.v. veel minder. Daar moeten klussen op een bepaald tijdstip gebeuren. Je kunt meer ingaan op het ontdekken wat je zelf leuk vindt, wat je zelf wilt, hoe je dingen beleeft. Je leert standpunten in te nemen. Als iemand weerstand heeft, dan kun je daar wat mee. Je moet de motivatie elders aanboren (niet in het gegeven dat een bepaalde klus nu moet gebeuren).

Ruimte voor creativiteit. In dit werkgebied is ruimte voor creativiteit. Je bent er meer vrij. Je bent meer kunstzinnig bezig. Meer met geuren en kleuren. Boeketten, kunstwerkjes, tafels, bank etc. maken. Er is meer aandacht voor wat je zelf mooi vindt. Je maakt ook zelf iets

Verzorgen openbare ruimte. Je wordt je bewust van de openbare ruimte. Je kunt verrassende dingen creëren, je verandert het zicht, de omgeving.

Als je iets mooi maakt krijg je ook waardering van anderen; je werk is zichtbaar voor de anderen. Dat kan je goed doen. Dit is anders dan b.v. in de tuinbouw.

Andere eisen aan begeleider. Er zijn minder routine klussen; mensen kunnen dus ook niet automatisch aan de slag. Je moet er meer bij zijn als begeleider.

Variatie in klussen en sfeer in de groep is van groot belang. Je moet blijven appelleren op motivatie. Er is meer ruimte om te experimenteren met alleen werken, nieuwe dingen uitproberen etc. Je kunt experimenteren met wat opener opdrachten, mensen geleidelijk meer verantwoordelijkheid geven, waardoor ze kunnen 'groeien'. Je kunt maatwerk geven.

Veilig, dicht bij huis. Het is een veilig werkgebied: je bent altijd dicht bij huis, op een klein oppervlak. Als je labiel bent, contact met jezelf kwijt, prepsychotisch, dan is dit prettig. In een groot veld sta je eerder alleen, verder weg v.d. boerderij. Dat kan voor angstige, onthechte mensen te veel zijn.

Minder doen, meer praten. In andere werkgebieden is vaak uniformer werk en is het meer aanpakken. In de tuin is ruimte voor de laag eronder, de beleving van cliënten: de depressiviteit etc. Er ontstaan meer therapeutische gesprekken dan in de andere werkgebieden.

Je hebt niet de vaste werkkaders van andere werkgebieden.; deelnemers zijn ook eerder afgeleid. Hier kun je ze bewust van maken.

Doelen die je kunt koppelen aan dit werkgebied

Zelf keuzes leren maken. In dit werkgebied liggen de werkzaamheden niet erg vast. Je kunt hier je eigen keuzes maken.

Creativiteit ontwikkelen. Zoals gezegd is dit een gebied waar je je eigen creativiteit kunt gebruiken en ontwikkelen.

Voor welke groep lijkt dit werkgebied heel geschikt

Doordravers. Het werkgebied lijkt heel geschikt voor mensen die maar doordraven, altijd nuttig bezig willen zijn. Je leert in dit werkgebied makkelijker te ontkrampen; uit het doordraven te komen.

Kwetsbare mensen. Dit werkgebied trekt relatief kwetsbare mensen omdat er weinig werkdruk is en de werkzaamheden veelal in een veilige omgeving plaatsvinden.

Voor welke groep kan dit werkgebied problematisch zijn

Zweverige mensen. Heel zweverige mensen passen hier wellicht niet zo goed. Die moet je een stevige klus geven. Je kunt ze in dit werkgebied b.v wel laten houthakken.

Nonchalante mensen. Voor iemand met een nonchalante houding –laat maar waaien houding lijkt dit werkgebied ook minder geschikt omdat er weinig werkdruk is en werkzaamheden niet allemaal hoognoodzakelijk zijn.

Depressie. Voor mensen met depressie kan stevig werk goed zijn of gevarieerd werk waarbij je de aandacht steeds op iets nieuws moet richten. In dit werkgebied moet je naar dit soort werkzaamheden zoeken.

Werkgebied tuinbouw

Wat houdt het werkgebied in

In dit werkgebied ben je bezig met grond bewerken, zaaien, planten, schoffelen en wieden, water geven, oogsten en verkopen van groenten, fruit, kruiden en bloemen. Je kunt in het open veld werken, in een beschutte kruidentuin of in de kas.

Karakter van het werkgebied

Ritme van de seizoenen. Je ervaart in de tuinbouw het ritme van de seizoenen. Zaaien in het voorjaar, het groeien en bloeien en het oogsten en afsterven in het najaar en winter.

Bij het snoeien van een boom moet je een beeld kunnen maken van hoe de boom er in de komende jaren uit gaat zien.

Levensprocessen. Net als bij dieren zijn er veel parallellen met de eigen levensprocessen. Zo is de compostering een proces waar afgestorven plantenresten gaan broeien en worden omgevormd tot voedsel voor nieuw leven. Je kunt het zien als rottigheid in je eigen leven die moet verteren voordat er weer iets nieuws kan groeien. Soortelijke parallellen zijn er met zaaien (iets nieuws starten), snoeien (niet alles kan uitgroeien, dan verstikken de sterke loten), verzorgen (je haalt geen goede oogst als je zonder aandacht verzorgd hebt) en oogsten (hier kun je van genieten).

Veiliger. Planten doen een minder direct appèl op mensen dan dieren en zijn daarom voor veel mensen veiliger. Het verzorgen van planten vraagt net als bij dieren concentratie, maar hier gaat het meer om aandacht en niet om de eigen veiligheid te garanderen.

Diverse omgevingen. Het werken met planten is heel divers. Er is veel nauwkeurig werk zoals verspenen van zaailingen, wieden en schoffelen en fysiek werk zoals spitten.

Voorbeelden van kwaliteiten van gewassen en werkplekken

Vruchtstruiken (bessen, aardbeien en frambozen): vrolijke kleuren, kwetsbare producten; omgeving met veel vliegende insecten

Kruiden/bloemen: geuren en kleuren, besloten ruimte

Groenteteelt in een kas: besloten, warme ruimte, intieme werksfeer

Vollegrondsgroente: open ruimte, veel weersinvloeden

Bol- en knolgewassen: fysiek werk met de handen in de natte en koude grond

Boomteelt: beschutte omgeving

Bosonderhoud: fysiek werk; verschillende bomen hebben eigen sfeer: een beuken- of dennenbos is donkerder en doodser dan een bos met berken of sparren

Doelen die je kunt koppelen aan dit werkgebied

Vertrouwen ontwikkelen. Je leert vertrouwen, loslaten en vooruitkijken. Als je een zaadje in de grond stopt, moet je vertrouwen hebben dat daar ooit een plant uit komt.

Ervaringen met specifieke gewassen

Concentratie verhogen: tomaten dieven

Kamille: rustgevend, maakt mensen vrolijk

Veldsla: maakt mensen vrolijk

Aardbeien: maakt mensen vrolijk

Voor welke groepen lijkt dit werkgebied heel geschikt

Depressie. Voor mensen met een depressie kan fysiek werk, waarbij je uit je hoofd komt heel geschikt zijn. Een goede activiteit is b.v. spitten van de grond.

Voor welke groepen kan het problematisch zijn

Psychotici. Voor mensen die tegen een psychose aanzitten lijkt met name het werken in een open veld niet geschikt. Zeker niet als er veel zon is. Dan zijn er te veel prikkels en is het beter binnen te werken in een werkgebied met veel structuur.

Werkgebied landschapsbeheer en boomteelt

Wat houdt het werkgebied in

In dit werkgebied ben je aan het snoeien, paden (onkruid) vrij maken, bomen aanbinden, rooien van bomen. In de boomteelt is het wieden tussen de bomen ook een terugkerende klus. In het bos en het landschap gaat het ook om de beleving: de doorzichten, waterpartijen, kronkelende padjes e.d.

Karakter van het werkgebied

Geringe werkdruk, ook beleving. In dit werkgebied is weinig werkdruk. Het is gericht op de natuur en niet op landbouwproductie. Elke boom en elke plek heeft een eigen sfeer; verder zijn er vogels, vlinders en andere beesten. In een gevarieerd bestand heb je een diversiteit aan sferen. Elke boomsoort heeft zijn eigen karakter. Bomen hebben een sfeer die ze in jaren opbouwen. Je hebt bomen met rechte stammen (rechtlijnig, strak) en meer vertakte bomen (warrig). De kunst is mensen in te wijden in de ontwikkelingsweg van iedere boom. Doordat een boom meerdere jaren groeit wordt de vorm steeds duidelijker naar voren. Verder heb je allerlei landschapselementen die een appel doen op de beleving.

Effect over meerdere jaren. Een boom groeit meerdere jaren en dat betekent dat je meerdere jaren met een product en een boom bezig kunt zijn. Bij het snoeien van bomen of struiken moet je keuzes maken en zijn de effecten over langere periode zichtbaar. Je kunt zien waar je het voorgaande jaar gesnoeid heb.

Beschut maar wel invloed van het weer. Je werkt vaak in een beschutte omgeving omdat je tussen de bomen bent. De bomen zijn meestal hoger dan jezelf. Hierbij kun je de omgeving en het weer wel meemaken, omdat de bomen heen en weer gaan door de wind.

Doelen die je kunt koppelen aan dit werkgebied

Keuzes leren maken. bij het snoeien kies je hoe een boom zich verder kan ontwikkelen. Veel mensen vinden het moeilijk om takken weg te knippen en moeten een barrière overwinnen.

Identiteit ontwikkelen. iedere boom heeft zijn eigen karakter die met de jaren duidelijker wordt. Dit kan een spiegel zijn voor mensen.

Minder rechtlijnig worden, minder warrig worden (aarden). Er zijn verschillende typen bomen: rechte staken en zeer vertakte, kronkelige bomen. Verschillende verschijningsvormen kunnen mensen een beeld geven hoe ze zijn en kunnen veranderen.

Voor welke groepen lijkt dit werkgebied heel geschikt

Het werkgebied lijkt geschikt voor mensen met een diversiteit aan psychische hulpvragen.

Overige werkgebieden waar minder ervaring mee is

Bakkerij

Karakter van het werkgebied

Bakken is een creatief proces. Je schept iets uit water, meel, boter en eieren. Alle elementen (lucht, water, vuur, aarde) worden ingezet. Naast creativiteit zijn aandacht en nauwkeurigheid van belang.

Catering

Karakter van het werkgebied

In dit werkgebied kan de werkdruk variëren. Je moet samen de klus klaren. Je ontwikkelt een teamgevoel.

Winkel

Karakter van het werkgebied

In de winkel heb je contacten met mensen van buiten; als cliënt vertegenwoordig je de zorgboerderij. Je moet kunnen improviseren omdat mensen onverwacht kunnen reageren. De winkel is vooral geschikt voor cliënten die de stap naar buiten gaan maken. Dit is vaak in de laatste fase van het verblijf op de zorgboerderij.

Bijlage IV.

Lijst van personen die geïnterviewd zijn

Interviews over eisen verschillende doelgroepen

Medewerker Trias Jeugdzorg Overijssel
 Medewerker ZLTO en voormalig medewerker jeugdzorg instelling Noord Brabant
 Zorgboer Jeugddorp de Glind
 Zorgboer de Zonnehoeve Zeewolde
 Zorgboer jeugdzorgboerderij Overijssel
 Zorgboer jeugdzorgboerderij Bennekom

Jongeren Zorgboerderij de Glind
 Jongeren Zorgboerderij Zonnehoeve Zeewolde
 Kinderen Jeugdzorgboerderij Overijssel

Zorgboerin zorgboerderij ouderen Overijssel
 Zorgboer en zorgboerin zorgboerderij ouderen Noord Brabant
 Zorgboer en zorgboerin zorgboerderij ouderen Gelderland
 Manager woonzorgcentrum ouderen Noord Brabant

Ouderen zorgboerderij Overijssel
 Ouderen zorgboerderij Noord Brabant
 Ouderen zorgboerderij Gelderland

Zorgboer en medewerkers zorgboerderij met doelgroep psychiatrie en verslavingszorg Noord Holland
 Zorgboer en zorgboerin zorgboerderij psychiatrie Gelderland
 Zorgboer zorgboerderij psychiatrie Zuid Holland (t groeiend)

Interviews over landgoed Hackfort

Medewerker Driekant
 Directeur Urtica de Vijfsprong

Interviews over kwaliteiten van verschillende werkgebieden

Werkbegeleiders Urtica de Vijfsprong Vorden
 Werkbegeleiders en psychiater Hoge Born Wageningen
 Werkbegeleiders Nieuw Rijssenburger Driebergen
 Zorgboerin zorgkwekerij de Sleutelbloem
 Tom van Duuren: Bosbeheer en Boomkwekerij

